

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ”

Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця

На правах рукопису

Притиченко Алла Володимирівна

Кваліфікаційна робота

на здобуття академічного звання магістра соціальної роботи

Соціально – психологічна допомога чоловікам, що стали батьками

Науковий керівник –

Грига Ірена Максимівна,

кандидат медичних наук, доцент.

Київ - 2011

	2
Список скорочень	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Різновиди соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.	8
1.1. Передумови необхідності соціальної - психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.	8
1.2. Загальні засади надання соціально-психологічної допомоги в Україні для чоловіків, що стали батьками.	16
1.2.1. Соціально-психологічна допомога в державному секторі для чоловіків, що стали батьками.	18
1.2.2. Соціально-психологічна допомога в недержавному секторі для чоловіків, що стали батьками.	21
1.2.2.1. Функціонування мережі тато – шкіл в Україні.	22
1.3. Соціально-психологічна допомога в зарубіжній практиці для чоловіків, що стали батьками.	25
РОЗДІЛ 2. Методологія проведення дослідження.	28
2.1. Методи та етапи дослідження.	28
2.2. Учасники дослідження. Час і місце проведення дослідження.	29
2.3. Інструменти дослідження.	32
2.4. Етичні та організаційні проблеми в проведенні дослідження.	35
2.5. Концептуалізація понять.	35
РОЗДІЛ 3. Аналіз видів соціально-психологічної допомоги у відповідності до потреб чоловіків, що стали батьками.	40
3.1. Аналіз потреб чоловіків, що стали батьками.	40
3.2. Види соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками: аналіз відповідей експертів.	45
3.2.1. Напрямки роботи організацій, що здійснюють соціально-психологічну допомогу чоловікам, або планують її впроваджувати.	45

3.2.2. Особливості роботи організацій, де надається соціально-психологічна допомога чоловікам, що стали батьками.	48
3.2.3. Послуги для чоловіків, що стали батьками, та їх надання в державному секторі.	51
3.3. Перспективи розвитку в Україні соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.	52
3.3.1. Необхідність розвитку соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.	52
3.3.2. Діяльність мережі Тато-шкіл як шлях розвитку соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.	54
ВИСНОВКИ	59
Орієнтовні рекомендації з розвитку соціально-психологічної допомоги.	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	62
ДОДАТОК 1	70
ДОДАТОК 2.....	71
ДОДАТОК 3.....	73

Список скорочень

ЧБ – чоловіки, що стали батьками

СД – соціальна допомога

Доповідь – Доповідь про підсумки проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю у 2010 році Міністерства сім'ї молоді та спорту

ВСТУП

Стрімкий соціальний розвиток суспільства вимагає від сучасної сім'ї пристосування до нових реалій в різних сферах життя. Тенденція до змін традиційних гендерних стереотипів набуває розвитку і питання виховання та піклування за дітьми вже не вважається виключно жіночим. Чоловіки, що довгий час внаслідок специфіки історичного розвитку та суспільних переконань були сконцентровані виключно на матеріальному забезпеченні родини, нині виявляються не готовими до активного включення у виховання та розвиток власних дітей, переживають так звану «кризу маскулінності» і не в змозі вирішити дилему вимог, які ставить перед ними суспільство: активного поєднання ролі здобувача та батька в сім'ї [9;26;30;50].

Статистичні дані свідчать про те, що в Україні проблеми інституту сім'ї є значними. Так, за 2010 рік кількість розлучень становила 126 000 пар, що в середньому є половиною до кількості укладених шлюбів [15]. Понад 80 тис. сімей з різних причин не виконують виховних функцій стосовно власних дітей. Понад 100 тис. дітей позбавлені батьківського піклування, з них майже 20 тисяч потребують притулку [15;47]. Розлучення у чоловіків до 35 років складають 25%; 80% чоловіків цієї вікової групи мають дітей до 7 років. [30;48]. За 2010р серед тих, хто вчинив домашнє насильство (як по відношенню до партнера, так і до дитини) зареєстровано 99700 чоловіків та 5800 жінок [35]. Станом на 2010р в складі неповних сімей проживає близько 2 млн. дітей, з яких в 94% випадків дитину виховує мати [47;15].

Тим не менш, сучасні тенденції полягають в тому, що чоловіки прагнуть активно долучатися до виховання дітей, опановувати нові компетенції гарного батька та чоловіка, супроводжувати дружину в процесі вагітності та народження дитини і, як наслідок, потребують активної кваліфікованої допомоги у реалізації своїх прагнень [30;34;50].

Такі тенденції та недостатнє їхнє вивчення і визначають актуальність теми цього дослідження.

Мета дослідження: вивчити відповідність соціально-психологічної допомоги в Україні потребам чоловіків, що стали батьками.

Відповідно, **завданнями** є:

1. Визначити потреби чоловіків, що стали батьками.
2. Дослідити соціально-психологічну допомогу для чоловіків, що стали батьками.
3. Проаналізувати, наскільки потреби батьків можуть бути задоволені з огляду на доступні для них соціально-психологічні послуги.
4. Розробити рекомендації щодо покращення та розвитку соціально-психологічної допомоги в Україні для чоловіків, що стали батьками.

Об'єктом дослідження є соціально-психологічна допомога в Україні для чоловіків, що стали батьками.

Досліджувані групи: 1) чоловіки, що стали батьками, 2) експерти.

Предметами дослідження є потреби чоловіків, що стали батькам та види соціальної допомоги, які задовольняють ці потреби.

Методи дослідження

Для здійснення завдань дослідження було застосовано якісні методи дослідження: напівструктуровані інтерв'ю з клієнтами – чоловіками, що стали батьками, та з експертами в галузі надання послуг соціально – психологічної допомоги чоловікам, що стали батьками.

Наукова новизна роботи

Внаслідок проведеного дослідження було визначено основні потреби чоловіків, що стали батьками, а також встановлено необхідність їх задоволення. Також було з'ясовано недосконалість існуючої системи надання соціально-психологічних послуг для ЧБ в Україні на державному рівні й запропоновано альтернативний шлях для подолання заявлених проблем і задоволення визначених потреб: робота мережі неформальних освітніх центрів Тато-шкіл в Україні.

Практична значущість

Знання щодо відповідального батьківства, можливості соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками, основні їхні потреби можуть бути застосовані для розробки нових проектів по роботі з чоловіками-батьками, створенні програм для центрів допомоги ЧБ, проведені нових досліджень з більш детального вивчення моделі роботи освітніх центрів Тато-шкіл, можливості їх впровадження відповідно до різних умов діяльності та потреб учасників ЧБ. Практичним результатом дослідницької роботи є розроблені рекомендації для органів державної влади щодо можливостей вдосконалення існуючої соціально – психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками; для недержавних громадських організацій, місцевих громад, студентських та шкільних організацій щодо впровадження успішних практик соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками, або ж для юнаків з метою отримання знань та компетенції в галузі відповідального батьківства.

Апробація роботи

Результати роботи були представлені під час участі у I Міжнародній Карпатській школі з питань відповідального батьківства та функціонування Тато-шкіл, що відбувалась 5–7 травня 2011 року в м. Косові Івано-Франківської області.

Структура та об'єм роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та рекомендацій. До роботи додається використаний інструментарій та практичні результати роботи. Список використаної літератури становить 69 найменувань. Загальний об'єм роботи становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Різновиди соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

1.1. Передумови необхідності соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

Народження дитини є значною подією в житті подружжя, коли двоє людей стають справжньою родиною – мамою і татом. Як кожна значна подія, народження дитини вносить значні зміни у повсякденне життя закоханих, викликаючи не тільки позитивні емоції, але й численні проблеми, запитання, що потребують негайних відповідей. Досить часто, недосвідчені батьки є не готовими до такої ситуації і потребують сторонньої підтримки та допомоги. З огляду на таку ситуацію вчені багатьох галузей: соціології, психології, соціальної роботи, фокусувались у своїх дослідженнях на питаннях свідомого, відповідального батьківства, аби до практичного досвіду піклування про нащадків, що передається із покоління в покоління природнім шляхом ще додалось і теоретичне підґрунтя.

Теоретичні напрацювання зарубіжних авторів розкривають питання відповідального батьківства, соціально-психологічної допомоги сім'ї та окремим її членам, дослідження стану сім'ї на різних етапах народження та розвитку дитини. Зокрема в США питанням свідомого виховання дітей, відповідального батьківства займались такі вчені, як Маргарет Аркус (Margaret E. Arcus), Ллойд де Моз (L. deMause), Ненсі Волоч (Nancy Woloch), С'юзан Крох (Suzanne Lowell Krogh), та інші [62;63;67;69]. Ці ж питання не оминули уваги вчених і на вітчизняному просторі. Проблемами свідомого батьківства та успішного виховання опікувались вчені Берлінгейм Д., Борисенко Ю., Долинська Л.В., Захарченко В.Г. [5;6;16;21;46].

Теоретичні доробки формують базис наукового знання, проте практична дійсність в сучасному суспільстві все ще залишає бажати кращого. Відповідно до ЗУ «Про захист дитинства» [19] громадяни набувають відповідальності за виховання та розвиток дитини разом із народженням дитини, так само як і статус батьківства. На жаль, досить часто молоде подружжя не є готовим до такої відповідальності, формування якої залежить від багатьох чинників.

Дослідник Захарченко В.Г. зазначає про саме поняття готовності особистості до шлюбу і сімейного життя [46], яке включає, зокрема, такі компоненти:

- **фізична і фізіологічна** зрілість майбутнього подружжя, коли чоловік стає здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину; при цьому існує реальна суперечність між юридично встановленим шлюбним віком, що свідчить передусім про фізичну зрілість майбутнього подружжя, і їх соціальною зрілістю, яка найчастіше настає значно пізніше.
- **соціальна готовність**, яка означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити сім'ю.
- **етико-психологічна готовність**, що передбачає сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки, розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особистісні якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; розуміння основ формування психологічно здорової сім'ї, створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї і наявність відповідних умінь; при цьому для того, хто бере шлюб, важливо вміти спроектувати реальну модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням впливу способу життя

батьківських родин, матеріально-економічних можливостей, шляхів реалізації спільних планів на майбутнє;

– *сексуальна готовність*, орієнтація на спільність сексуально-еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чію довіру здатна відповідати, з якою вона хоче й може поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду й відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей; при цьому важливе значення має наявність знань з анатомії і фізіології, культури статевого спілкування.

Етико-психологічна готовність відіграє особливу роль у формуванні готовності до створення сім'ї. Саме вона зумовлює здатність до шлюбу, тобто спроможність турбуватися про іншу людину; співчувати, співпереживати іншому; спілкуватися на основі співпраці з іншим; бути терпимим (толерантним), сприймати іншу людину з її індивідуальними особливостями, звичками, навіть протилежними власним, вміти пристосовуватися до них.

Фізична і фізіологічна готовність є залежною від вікового показника, і можна казати про таку готовність при досягненні особою певного вікового рубежу. Проте, зумовлена віком фізіологічна готовність, не є свідченням про готовність до створення в сім'ї в цілому. Цьому є статистичне підтвердження [15].

Таблиця 1.1.

Середній вік взяття шлюбу в Україні у 2001 – 2009рр.

	Всі шлюби (років)		Перші шлюби (років)	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
2001	29,58	26,68	25,46	22,71
2008	30,18	27,31	26,28	23,66
2009	30,35	27,44	26,53	23,95

Середній вік укладання першого шлюбу залишається нижчим, ніж у більшості країн Європи. Протягом останнього десятиліття Україна, разом з Росією та Білоруссю є трійкою лідерів серед розлучуваності в Європі. [15;47].

Протягом 2010 року в Україні було зареєстровано понад 300 тисяч шлюбів, що в середньому перевищило кількість зареєстрованих розлучень майже у 2,5 рази. Одне розлучення у 2010 році припадало в середньому на кожні 2 шлюби[15]. Здебільшого, сім'ї які розпадаються, мають спільних дітей і щороку тисячі дітей переживають розлучення батьків. У 2007 році таких дітей було 123,8 тис., у 2008 р. – 113,4 тис., у 2009 р. – 96,9 тис. [49].

За даними перепису населення України 2001 року 8 з 10 чоловіків у віці від 15 до 30 років уперше стають батьками. Водночас на них припадає 11,5% від усіх розлучених чоловіків України. У той самий час на чоловіків віком 30-34 роки (які найчастіше є батьками дітей віком до 7 років) припадає 13,4% всіх розлучень серед чоловіків. У підсумку можна стверджувати, що молоді чоловіки України у віці до 35 років, які переважно мають дітей до 7 років життя розлучаються у 25% випадків[15;30]. Серед основних причин, через які розлучаються молоді сім'ї, органами РАГС вказуються такі: різне бачення членами подружжя моделі власної сім'ї, психологічна несумісність членів подружжя, побутове насильство в родині (переважно по відношенню до жінки), зловживання одного з членів родини алкогольними напоями чи психотропними речовинами тощо. Натомість говорити, що саме зазначені вище явища спричинили проблему масових розлучень в молодих сім'ях є невірним. Перелічені факти є лише проявом проблеми, яка полягає у загальній невідповідності подружжя до подружнього життя. Більше того, поява дитини в сім'ї часто стає справжнім шоком для молодого тата [30]. Психологічно чоловік готовий до народження дитини, але як правило не до її виховання. Непоодинокими бувають випадки, коли з появою новонародженого стосунки в родині загострюються, а в окремих випадках переходять у кризу, викликаючи ганебне явище насильства у сім'ях [30;50].

Низька стабільність інституту сім'ї обумовлена, згідно думки багатьох вчених, стрімким технологічним та соціальним розвитком[30;45;57;38]. Черговим наслідком такого розвитку можна вважати й зміни акцентів гендерної

нерівності, яка наразі існує в суспільстві. Та, якщо жінки мають краще вміння пристосовуватись і успішно освоюють нові ролі, то для багатьох чоловіків зміни усталених канонів породжують значні труднощі. Напрямки соціальної допомоги для різних груп чоловіків, що спрямовані на подолання таких труднощів потребують перегляду, систематизації та розвитку[45;50].

Згідно думки Стрельник В.В. така робота є вкрай необхідною на території України [49]. За даними української статистики, на 100 тисяч населення припадає 313 онкохворих жінок та 348 онкохворих чоловіків [48]. Показники смертності чоловіків в Україні вищі порівняно зі смертністю жінок в усіх вікових групах, найбільший розрив припадає на працездатний вік, де рівень смертності чоловіків у 3–4 рази вищий за рівень смертності жінок. Тривалість життя чоловіків в Україні поступається тривалості життя жінок на 11,7 років, у той час як в європейських країнах цей розрив становить 2-4 роки [48]. На думку демографів, такий розрив лише на 20% складається з біологічних та генетичних факторів, решта формується соціальними чинниками. В українському суспільстві, особливо за умов кризових соціально-економічних явищ, роль чоловіка як, перш за все, "годувальника", гіпертрофується: сучасні ринкові умови характеризуються повною зайнятістю матеріальним забезпеченням родини та мінімальною кількістю часу, що відводиться батьком для сімейних стосунків. При цьому роль чоловіка як батька витісняється немовби на периферію. На виховання, як правило, часу не залишається. Хоча, як демонструють дослідження, багато чоловіків із задоволенням скоротили б години своєї роботи, однак не дозволяють собі це зробити з економічних міркувань.[49; 50].

Вчені Кон И.[26], Бурейчак Т.[9], Чернова Ж.[57] стверджують що для сучасних чоловіків емоційно - психологічні аспекти батьківства значно важливіші, ніж це було в минулому. Емпіричні дослідження демонструють, що ступінь участі батьків у догляді за дітьми та їх вихованні за останню третину ХХ століття суттєво збільшився. Однак суб'єктивне переживання чоловіками

батьківства є досить суперечливим, оскільки потреба в емоційній близькості з дітьми вступає в конфлікт з турботою про життєзабезпечення сім'ї. Суперечливе поєднання традиційних та егалітарних установок у пострадянських суспільствах відображається в наявності нереалістичних соціальних очікувань щодо ролі чоловіка-батька: жінки та суспільство очікують від чоловіків відповідальності за матеріальний добробут сім'ї та, водночас, більш активної участі у вирішенні побутових питань та вихованні дітей [50]. Саме недалеке Радянське минуле зробило значний внесок у формування сучасних кризових явищ в інституті сім'ї та батьківства. Радянська влада, з одного боку, апелювала до звільнення жінки від домашнього рабства та її рівності з чоловіками у праці. З іншого боку, сформувала образ жінки, як особи, що несе повну відповідальність за родину, дітонародження і таким чином, зробила її пануючою фігурою в сім'ї. Війна, фактично, зробила основною роль жінки в економіці. Декілька повоєнних поколінь українських родин вижили завдяки тому, що головну функцію збереження та захисту родин взяли на себе жінки. Свій внесок до зростання кризи маскулінності внесли також голод та репресії, що фактично позбавили сім'ю батька, знищили інститут батьківства. Радянська державна політика втрутилася в самі основи сімейного життя і силоміць розірвала родинні зв'язки, які формувались віками. Жінки на рівні з чоловіками були мобілізовані на розбудову комуністичної держави, яка в свою чергу взяла на себе обов'язки виховання дітей. Діти з раннього віку виховувались у державних закладах, де вони отримували харчування, догляд, навчання, але були позбавлені емоційної прив'язаності, яка є вирішальною у формуванні особистості.

У результаті була втрачена значуща роль чоловіка в родині. Кілька поколінь дітей виростало без батьків. І хлопчики і дівчатка виховувались державою та мамами, які, по можливості, замінювали їм і тат. Сьогодення змінює таку ситуацію. Сучасні вимоги, які чоловіки висувають до себе, на протилежність тим, які пред'являють їм близькі та суспільство, ставлять

чоловіків у ситуацію постійного суперечливого вибору, що часто призводить їх до неврозів і депресій[50]. З цим погоджуються і українські дослідники, і вчені з США, зокрема професор Джордж Паулс [66].

Так, згідно дослідження дородової і післяродової депресії у чоловіків та їх зв'язку з жіночою депресією (Prenatal and Postpartum Depression in Fathers and Its Association With Maternal Depression), що було проведене у 2010 році при Медичному університеті в Вірджинії (Eastern Virginia Medical School), період і ознаки післяродової депресії спостерігалися не тільки у жінок, що є загальноновизнаним фактом, а й у чоловіків. До того ж ознаки депресії в її найвищих проявах виявили 10% досліджених в період з 3 по 6 місяць життя новонародженого. Дослідження було проведене за допомогою мета-аналізу наукових дисертацій в період з січня 1980 року по жовтень 2009 року за загальною участю 28 004 учасників.

Батьківська депресія, за свідченнями Дж. Паулса є за загальними формами схожа на жіночу, за проявами носить більш «чоловічий» характер: вияви випадків пиятики, раптове захоплення екстремальними видами спорту, проблеми на роботі, тощо. При чому рівень материнської депресії помітно корелює з рівнем чи, взагалі, наявністю депресії у батька.

Поширеність, фактори ризику, і наслідки депресії серед молодих батьків вивчені слабо. Велика кількість досліджень до - та післяпологової депресії серед матерів визначає рівень вірогідності захворювання у батьків – татусів від 10% до 30%, що зумовлює необґрунтовано низьку увагу дослідників до цього факту. Адже жінка, реалізується у своїй ролі матері, вступає у тандем з малюком, чоловік же, традиційно, залишається без уваги та реалізації своєї рольової позиції батька[66].

Окрім того, життя сучасного чоловіка ускладнено такими негативними реаліями [49], як залежність від наркотиків, алкоголю, тютюну, азартних ігор, поширення ВІЛ – інфекції і туберкульозу, серцево-судинних захворювань. Саме серед чоловіків найбільше випадків насильницької поведінки, злочинності,

суїцидів, що призводить до скорочення тривалості життя, від чого програють і чоловіки, і жінки, як на рівні міжособистісних відносин, так і на рівні держави та нації .

Прагнення до покращення життєвої ситуації є природним для розвинутого суспільства. Свідченням зростання батьківської свідомості є прагнення сучасної молоді до набуття досвіду свідомого батьківства [49;50]. Дослідження, проведені психологами, показують: українські батьки набагато більше дорікають собі за помилки, допущені у вихованні дітей, ніж, скажімо, американські. Вони кажуть, що хочуть мати довірчі стійкі стосунки з дітьми, але при цьому зізнаються, що мають потребу навчитися цьому. Вони соромляться обіймати своїх дітей, не знають як і не вміють їх підбадьорити, не знають як правильно і своєчасно похвалити дитину за успішно виконане нею завдання, але хочуть навчитися правильно та вчасно розпізнавати схильності й таланти своїх дітей .

Модель батьківської поведінки традиційно переймається від батька до сина. Проблема полягає в тому, що в наш час соціальні умови розвитку суспільства змінюються значно швидше, і модель поведінки батька одного покоління вже не є відповідною вимогам часу для сина - батька покоління наступного. Так нині чоловік перестав бути єдиним годувальником, що послабило його владу в родині. Тому в сучасній сім'ї авторитарний стиль поведінки чоловіка (який був характерний для покоління минулого) призводить лише до конфліктів і неможливості співіснування.

Інша категорія тат, що не мають наочного прикладу повної ролі батька – чоловіки, що зростали у вихованні однієї матері. Модель чоловічої поведінки формується в таких юнаків внаслідок ідентифікації власної особистості з образом значущого дорослого чоловіка (брата, дядька, тренера, дідуся, сусіда і т.д.). Проте модель чоловічої поведінки абсолютно не дорівнює моделі поведінки батька відносно власної дитини.

Станом на 2010 рік в складі неповних сімей проживає близько 2 мільйонів дітей. В 94% випадків дитину виховує мати, 6% батько та/чи інші родичі[47]. Згідно даних Державного комітету статистики України розподіл за статтю на 2010 рік за віком до 20 років приблизно однаковий (1000 хлопчиків на 1015 дівчаток)[15]. Відповідно більше ніж 900 тисяч хлопчиків, майбутніх тат у процесі виховання не отримують природного усвідомлення повної моделі батьківської поведінки і в майбутньому потребуватимуть додаткової підготовки до рольової поведінки тата.

1.2. Загальні засади надання соціально-психологічної допомоги в Україні для чоловіків, що стали батьками.

Соціально – психологічна допомога – це допомога, яка включає як соціальну так і психологічну складову своїх послуг. Необхідність соціально – психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками визначається передовсім їх потребами. За визначенням Семигіної Т.В [41] потребами є умови, що змушують до чогось, спричиняють щось, вимагають регулювання. Так у випадку чоловіків, що стали батьками, це ситуація народження дитини, коли звичне коло дій, обов'язків, прав та задоволень змінюється і вимагає переформування.

В дослідженнях, які розглядають питання народження дитини та наслідок цього факту на існування та соціальне функціонування подружньої пари загалом та чоловіка-батька зокрема, відмічається наявність тривожних симптомів. Так мова йде про післяродову депресію у чоловіків [28;66], соціальну дезорієнтацію, соціальну і психологічну неготовність до тієї дійсності, яка вже має місце в житті чоловіка. У вирішенні цих проявів можуть допомогти послуги соціально – психологічної допомоги.

Конструкт «соціально – психологічна допомога» застосовується багатьма авторами [16;33;46], проте не володіє більш – менш чітким та однозначним

визначенням. Частіше за все при вживанні даного визначення мається на увазі поєднання послуг психологічної допомоги та соціальної допомоги.

За визначенням О.Ф. Бондаренка [8], зміст психологічної допомоги полягає у забезпеченні емоційної, смислової та екзистенційної підтримки людини або суспільства в ситуаціях ускладнення, які виникають під час їх особистісного та соціального буття. Таке визначення достатньо чітко визначає той спектр послуг, який покликана забезпечити соціально-психологічна допомога в ситуації народження дитини, яка, як вже йшлося раніше, часто викликає ускладнення в особистому та соціальному бутті. Проте виключно послуг психологічної допомоги є недостатньо. Адже в процесі соціальної дії з оточуючими малої соціальної групи – сім'ї – особа, чоловік, що став батьком потребує набуття основних практичних навичок, інформаційного забезпечення актуальними знаннями відповідно до ситуації, що склалася. Це мають вирішити послуги соціальної допомоги.

В усвідомлення суспільства, найчастіше соціальна допомога передбачає лише матеріальне забезпечення, проте це не зовсім так. Згідно ЗУ «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [20] Соціальна допомога - система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо. Семигіна Т.В. визначає соціальну допомогу[41] – як інструмент політики, який застосовується для регулювання рівня життя населення. СД являє собою надання послуг та матеріальних ресурсів у різних формах, що фінансуються зазвичай із загальних доходів держави і надаються представникам найменш захищених груп населення на основі перевірки потреб чи засобів для існування.

СД є багатовекторним поняттям і включає в себе декілька видів[41]. В даній роботі сконцентровано увагу на соціально – медичній допомозі (а саме благодійній діяльності недержавних органів), психолого-педагогічній допомозі (коригування психолого-педагогічних проблем, виявлення та зміна поведінкових та діяльнісних моделей особистості, вироблення навичок самопомоги) та консультативно-інформаційній і правовій допомозі.

Основи соціально-психологічної допомоги були закладені в працях українських вчених вже досить давно. Розвитком подібних послуг займався ще видатний педагог Василь Сухомлинський. Про цей історичний досвід зазначає Хомишак О. [56]. Він чи не вперше започаткував батьківську освіту для юнаків ще за радянських часів. Фактично, вченим в Павлиській школі була створена найперша школа відповідального батьківства для чоловіків, де сам директор ініціював відвідання занять, що виховують почуття батьківства не тільки юнаками – учнями, але й їх батьками – дорослими чоловіками. Крім того, у цій школі діяв університет для батьків. На заняттях, які проводив сам директор, або завуч чи найкращі вчителі, обговорювалися питання культури взаємовідносин подружжя, навчали вмінню керувати своїми бажаннями та пристосовувати й узгоджувати їх з бажаннями інших. Ці ж аспекти сімейного життя включав цикл етичних бесід «Сім'я, шлюб, любов, діти», які читався учням в школі. [56]. Практики, які запроваджував вчений в середині ХХ століття, нажаль не набули поширення та розвитку в нашій країні.

1.2.1. Соціально-психологічна допомога в державному секторі для чоловіків, що стали батьками

Згідно аналізу Щорічної державної доповіді Міністерства Сім'ї, молоді та спорту про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики [35], послуг соціально - психологічної допомоги, що спрямовані на вирішення проблем та потреб чоловіків, які стали батьками наразі не існує. Послуги, що

надаються чоловікам – батькам, розглянуто в контексті соціальної допомоги для подружжя чи сім'ї в цілому.

Так, розглядається робота з сім'ями з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах, при цьому в результаті батьків або притягають до відповідальності, або попереджають про відповідальність у вихованні дітей, або позбавляють батьківських прав. Тільки за 2010 рік було зібрано близько 2600 позовів про позбавлення батьківських прав, з яких 1600 було задоволено у судовому порядку. До того ж в Доповіді [35] зазначається: «реальних механізмів притягнення до відповідальності або формування батьківської відповідальності тих осіб, які неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки, в Україні не існує. Йдеться не про законодавче визначення цих понять, а про запровадження дієвих практичних механізмів».

Наступним видом соціальної роботи, що проводиться в державі з метою формування відповідального батьківства по відношенню до народження і виховання дітей є робота з попередження соціального сирітства [35]. З цією метою в державі створено спеціалізовані Консультативні пункти при пологових стаціонарах, жіночих консультаціях та будинках дитини, діяльність яких врегульована Типовим положенням про консультативний пункт від 2006 року.

Таблиця 1.2.

Консультативні пункти в Україні

	2006	2007	2008	2009
Загальна кількість консультативних пунктів центрів СССДМ				733
У пологових стаціонарах			688	
У жіночих консультаціях			48	
У будинках дитини			11	

Метою діяльності таких пунктів є *«сприяння зміцненню інституту сім'ї шляхом формування засад відповідального, усвідомленого батьківства»*. Тобто, мета спрямована на сім'ю – як на мати, так і на батька. При тому *«діяльність консультативного пункту спрямована на здійснення соціальної*

роботи з вагітними жінками та жінками, які народили дитину; з неповнолітніми матерями; з молодим подружжям; з матерями, які мають намір відмовитися від новонародженої дитини; з батьками (або особами, які їх замінюють), які тимчасово влаштували дитину в будинок дитини; з батьками, у яких народилися діти з вадами розвитку або померли новонароджені діти».

Очевидно, що така соціальна допомога спрямована переважно на жінок, або на подружжя в цілому. Враховуючи місце розміщення таких консультаційних пунктів (пологові стаціонари, жіночі консультації, будинки дитини) – доступ до них чоловіків-батьків є вкрай проблематичним.

Черговим заходом для «укріплення **сім'ї** і попередження соціального сирітства» розглядається створення Центрів матері і дитини. За результатами діяльності, проведеної в таких центрах, мова про ЧБ не йде зовсім. А зміст роботи центру, відповідно до законодавства, полягає у тимчасовому проживанні на території Центру вагітних жінок на 7 – 9 місяці вагітності та жінок з дітьми від народження до 18 місяців, де їм надаються тренінгові та консультаційні послуги правового, психологічного та соціального характеру.

Про роботу з чоловіками в державній Доповіді зазначається лише в розділі про попередження домашнього насильства. За офіційними показниками, осіб, що вчинили домашнє насильство та перебувають на обліку в правоохоронних органах станом на 2010 рік серед чоловіків становить 99796, серед жінок – 5883 [35;47].

Основними центрами надання соціально-психологічної допомоги сім'ям (в тому числі і чоловікам – батькам), що опинились в складних життєвих обставинах на державному рівні в Україні виступають: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, заклади охорони здоров'я, освітні заклади, органи праці та соціального захисту населення.

1.2.2. Соціально-психологічна допомоги в недержавному секторі для чоловіків, що стали батьками

Серед недержавних організацій, що надають соціальну допомогу для ЧБ є недержавні громадські організації та недержавні приватні організації. До останніх належать зокрема центри відповідального батьківства, центри підготовки чоловіка до ролі батька, центри допомоги чоловікам, що надають юридичні, психолого-консультаційні, медичні послуги.

Приватні центри відповідального батьківства набули свого розвитку в Україні, починаючи з 2000 років і діють, переважно, у великих містах. Програмами центрів передбачено підготовка подружжя, молодих матерів та батьків, або тих, хто готується стати батьками до свідомого, «навченого» народження та виховання дитини з максимальною користю для кожного члена родини. Проте в практичній дійсності розподіл навчального часу, щодо навчання про роль і поведінку кожного з членів родини є нерівномірною.

Згідно досліджень центрів свідомого батьківства [32], навчальні програми більшості центрів свідомого батьківства (було проаналізовано 33 навчальних центри) приділяють питанням чоловіків порівняно мало часу: роль батька, встановлення гармонійних стосунків між партнерами під час вагітності, пологів та появи дитини - не більше 15% навчального часу. Інший об'єм часу навчальні програми сконцентровані на вирішення питань жінки та дитини (74% та 11% відповідно).

До напрямів діяльності приватних центрів підготовки до свідомого батьківства відносяться релігійні, новітніх духовних практик, тренінгові, розважальні, інформаційно – консультаційні, кризові центри. Мистецькі арт-центри, що за мету ставлять окрім підготовки чоловіків до свідомої ролі батька ще й популяризацію ролі батька в суспільстві та приверненні уваги соціуму до питань свідомого і успішного батьківства.

1.2.2.1. Функціонування мережі тато – шкіл в Україні

Вперше створення Тато-шкіл, або Папагруп (Pappa grup) відбулося в Швеції. Перші напрацювання в експериментальних групах чоловіків з'явилися ще в середині 80-х років минулого століття. А вже в 90-х роках перші батьківські групи почали працювати в Швеції на постійній основі і при підтримці різних гілок влади, сфер освіти і охорони здоров'я. [50].

Українські чоловіки стали послідовниками шведських, щодо створення Тато-шкіл. Перші експериментальні групи для батьків-чоловіків почали формуватися у Вінниці ще на початку 2000-х років, але на регулярній основі перша тато-кола почала працювати в 2004 році. Ця Тато-школа була створена у партнерстві та співпраці з Вінницькою громадською організацією «ОЛЕГ», яка на той час була ключовою організацією Шведсько-Українського проекту «ОЛЕГ», роль НГО «ОЛЕГ» полягала в допомозі іншим областям створити Тато-школи та кризові центри для чоловіків, з подальшим включенням їх до загальної української мережі[51].

Тато-школи - це неформальні освітні центри, де чоловіки, які мають позитивний досвід батьківства і пройшли відповідне навчання, допомагають іншим чоловікам стати обізнаними, дбайливими, компетентними і відповідальними батьками.

Всеукраїнська мережа Тато-шкіл, які працюють в Україні, є он-лайнним форумом, створеним за підтримки Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, з метою: сприяння обміну знаннями, методиками та досвідом, вирішення спільних проблем щодо забезпечення сталого розвитку та ефективної роботи Тато-шкіл, підтримки Тато-шкіл, які тільки розпочинають свою діяльність, посилення співробітництва з національними та міжнародними організаціями, які працюють у сфері батьківської освіти як в Україні, так і в інших країнах світу[50].

Основними завданнями роботи Тато-школи є:

- підготувати чоловіків до появи дитини в сім'ї та допомогти їм усвідомити важливість ролі батька, допомогти чоловікам зрозуміти права дитини, з особливою увагою до її права виховуватись в родині з батьком і мамою;
- сприяти досягненню взаєморозуміння між чоловіком і жінкою через розуміння гендерних питань і опанування навичок вирішення конфліктів і, таким чином, зміцнити сім'ю, попередити прояви насильства і зменшити вірогідність розлучень;
- залучити батька до створення в родині безпечного середовища, яке сприяє розвитку дитини;
- залучити батька до догляду і виховання дитини в найбільш важливі перші місяці життя, в тому числі, через використання батьківської відпустки;
- навчити батька, як забезпечити оптимальне харчування дитини, в тому числі, через захист і підтримку грудного вигодовування;
- ознайомити батька з особливостями розвитку дитини раннього віку і пояснити його роль в забезпеченні реалізації потенціалу дитини;
- ознайомити батька з положеннями українського законодавства, яке стосується підтримки та соціальної допомоги родинам з дітьми.

В дійсний час створення Тато-шкіл в областях, які постраждали від Чорнобиля та їх інтеграцію у Всеукраїнську мережу Тато-шкіл фінансується Європейським Союзом через проект «Здоров'я дітей, що проживають на територіях, постраждалих від Чорнобиля» Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. [7]. Функціонування Тато – шкіл проходить нині в 12 областях України (Додаток 1).

Організація занять в Тато-школах відбувається тренерами – чоловіками, що мають дитину і позитивний досвід батьківства від 2 років та пройшли попереднє навчання в Тато-школі. За кожне заняття за певним компонентом – гендерним, медичним, педагогічним, правовим та побутовим відповідає тренер – експерт, фахівець з теми, яка обговорюється. Якщо це медична частина, то за неї

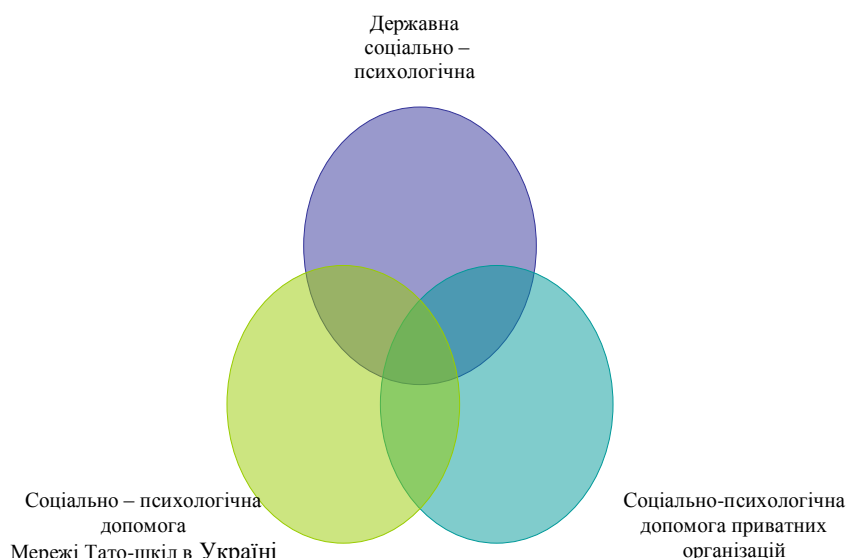
відповідає лікар, який має спеціальну фахову підготовку з цих питань. Якщо це гендерна частина, в якій обговорюється шляхи побудови демократичної сім'ї, методи вирішення конфліктів ненасильницькими способами, - за цю частину відповідають фахівці з гендерних питань.

Зазвичай майбутні чоловіки зустрічаються у групах 6-7 разів до пологів та 1 – 2 рази після пологів, але це повною мірою залежить від програми роботи кожної конкретної Тато-школи [50].

Розвиток функціонування мережі Тато-шкіл в Україні передбачає діяльність ініціативних груп, які мають власні ідеї, дотичні до виконання основних цілей Тато-шкіл та спрямовані на гармонійне функціонування сім'ї та свідоме народження та виховання дитини серед сімей України. Мережа Тато-шкіл не має на меті замінити існуючі організації та установи по допомозі сім'ям чи навчання відповідального батьківства, а лише доповнювати їх діяльність необхідним напрямком соціально-психологічної допомоги чоловікам, що стали батьками. Така взаємодія може бути представлена наступним чином.

Діаграма 1.1.

Взаємодія інституцій у процесі надання соціально – психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

Де робота Тато-шкіл спрямована на центральну мету – підвищити рівень свідомого батьківства серед населення, надати необхідні соціально-психологічні послуги для членів родини і, як наслідок, зміцнити сім'ю – як основу сучасного суспільства.

1.3. Соціально-психологічна допомога в зарубіжній практиці для чоловіків, що стали батьками

Як вже зазначалося, перший досвід функціонування Тато-шкіл був започаткований в Швеції. Одні з перших курсів молодого батька були організовані в якості спільного проекту між муніципалітетом міста Орншольдсвік та Управлінням Здоров'я та Охорони Здоров'я Швеції. Головну відповідальність за виконання проекту ніс муніципалітет. До роботи також була залучена громадська організація «МенсЦентрум» («MensCentrum»). Спочатку це був проект на 2 роки, проте після успішної діяльності з навчання батьків стала невід'ємною частиною навчання сімей в рамках системи охорони здоров'я сімей Швеції. За підтримки консалтингових компаній «Спрангбрадан» (Sprangbradan) та «АБ Бонні Комунікаейшн» (AB Bonnie Communications) з Швеції мережі Тато – шкіл функціонують в Молдові, Киргизстані, Казахстані, Грузії, Литві, Росії, Білорусії.

Центром підтримки батьків в Казахстані є Таразський консультаційно – аналітичний центр «Азамат», котрий крім звичних завдань ще працює з сім'ями з дітьми, котрі подали заяву на розлучення, але ще не розлучилися. Зусиллями центру вдається зберегти більше половини сімей, що беруться на консультування. В Киргизстані в рамках спільного проекту уряду Киргизстану, SIDA і Програми розвитку ООН (Киргизстан) «Просування гендерної рівності в політиці Киргизстану» функціонує організація з навчання чоловіків «Брат», в

місті Ош в Литві функціонують Тато-школи на базі кризових центрів для чоловіків. Школа молодого батька функціонує в Росії м. Санкт-Петербург. Акцентом їх діяльності є рівна відповідальність батьків за народження і виховання дитини. Організація «Чоловіки ХХІ віку», теж в цьому місті головну увагу приділяє попередженню насильства в сім'ї. Роботою з батьками у Чехії займається Ліга Відкритих Чоловіків (LIGA OTEVRENYCH MUZU). В Іспанії працює Асоціація чоловіків для гендерної рівності (Asosiasion de Hombres por la Igualdad de Genero). Подібною роботою з навчання чоловіків також займаються представники Норвегії, Фінляндії, Ісландії, Болгарії та багато інших країн[50].

У грудні 2004 року в Литві м. Вільнюс представники України, Швеції, Литви, Казахстану, і Киргизстану створили Міжнародну чоловічу мережу «Євро-Азійську Гендерну Лігу» «EAGLE». У 2006 році до організації доєдналися представники Словаччини та Таджикистану, подали заяви на вступ до організації ініціативні групи з Росії, Білорусії, Чехії, Польщі, Молдови, Грузії та країн Балтії.

У січні 2009 року чоловіча мережа «EAGLE» стала частиною міжнародної мережі «MenEngage Europe», в яку входять представники більше ніж 30 країн світу, а українська організація НДО «ОЛЕГ» стала членом координаційної ради цієї мережі.

Одним із напрямків соціальної роботи з батьками в США, є організація спеціальних соціальних груп професійного навчання для батьків [65]. Тоді як у Великобританії використовувались колективні консультації спеціалістів для молодих сімей по вихованню новонароджених дітей. Еван Імбер Блек[64], американський дослідник, вказує, що нині в штатах поширена форма Центрів родинного виховання, де соціальна робота має переважно психолого-консультативний характер і спрямована на допомогу подружжю подолати сімейні проблеми, також діють багато консультативних програм з допомоги молодій родині.

Узагальнення.

Демографічна ситуація в Україні щодо повноти складу сімей, кількості розлучень, вікового складу подружжя, випадків кризових ситуацій в сім'ї вимагає покращення системи надання соціальної допомоги для молодих сімей в цілому та чоловіків, що стали батьками, зокрема.

Дослідження потреб батьківства, особливостей дородової та післяродової депресії у батьків та матерів, проведені зарубіжними дослідниками підтверджують необхідність надання психолого-консультативних та педагогічних послуг соціально – психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками.

Наявність послуг соціально - психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками на державному рівні носить переважно вибіркового характер, полягає в наданні фінансової та/чи матеріальної допомоги чоловікам, що потрапили до кризових ситуацій, або ж в проведенні консультативної роботи з чоловіками, що здійснили домашнє насильство в сім'ї. Соціальна допомога на державному рівні психолого-консультаційного, педагогічного чи правового типу надається чоловікам лише в рамках консультації подружжя, або ж не надається зовсім. Що є не достатнім для вирішення потреб чоловіків, що стали батьками.

Послуги організацій недержавного типу більше відповідають цілям соціально-психологічної допомоги: психолого-педагогічної, правової підготовки молодих батьків до народження і виховання дитини, проте спрямовані, в основному на вирішення питань матері та дитини, а для задоволення питань ЧБ залишають незначний час у планах своїх робочих програм. Робота Тато-шкіл може бути одним з успішних прикладів задоволення потреб ЧБ.

З огляду на це, є доцільним більш детальне вивчення потреб чоловіків, що стали батьками, та можливостей існуючих послуг соціально - психологічної допомоги на їх задоволення з метою поширення і розвитку найкращих практик.

РОЗДІЛ 2. Методологія проведення дослідження

2.1. Методи та етапи дослідження

Питання соціальної допомоги для чоловіків, що стали батьками є новим для українського наукового простору. Відповідно до традиційних гендерних стереотипів потреби чоловіка – батька не розглядались як такі, що можуть бути предметом соціальної допомоги. Більше того, не зважаючи на стрімкий соціальний розвиток, популяризацію думки про гендерну рівність, твердження про наявність можливих проблем, потреб чи питань у чоловіків, що стали батьками все ще викликає якщо не обурення та здивування на протигагу питанню наявності тих же проблем у жінок.

Послуги, які надаються для чоловіків взагалі, та для чоловіків, що стали батьками, зокрема, тільки починають свій розвиток в Україні і потребують детального розгляду з наукової точки зору. З огляду на ці обставини, було обрано якісні методи дослідження, що допомогли зібрати нову інформацію, дослідити питання, що вимагають додаткової етичної уваги, та розширити сферу бачення вищезначеного питання. Такими методами були напівструктуровані інтерв'ю з клієнтами та експертами.

Етапи проведення дослідження

Проведення дослідження відбувалось протягом 2010 – 2011н.р.

Вивчення літератури: вересень – грудень 2010 р.

Проведення інтерв'ю з ЧБ – січень 2011р. – травень 2011р.

Проведення глибинних інтерв'ю з експертами – травень 2011р.

Аналіз результатів, розробка рекомендацій – травень 2011р.

Графік проведення глибинних інтерв'ю експертів був складений відповідно до можливостей здійснення інтерв'ювання: під час проведення I Міжнародної карпатської школи з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. Цей захід проводився регіональною благодійною організацією «Центр громадських ініціатив» у співпраці з представниками організацій Всеукраїнської мережі Тато-шкіл за підтримки Програми «Схід-Схід»: партнерство без кордонів» Міжнародного фонду «Відродження» за проектом «Обмін досвідом українських НУО в галузі відповідального батьківства: соціальний аспект», що відбувалась 5 – 7 травня 2011 року в м. Косові Івано-Франківської області.

2.2. Учасники дослідження. Час і місце проведення дослідження

Учасниками дослідження стали 20 чоловіків, що мають дитину віком до 3 років та 7 експертів у галузі відповідального батьківства та роботи Тато-шкіл як прикладу успішного надання соціально – психологічної допомоги чоловікам, що стали батьками.

Питання батьківства на сьогодні є не дуже зручною темою для чоловіків, а тому група і кількість досліджуваних формувалась за принципом доступності. Група ЧБ відбиралась таким чином, щоб залучити до дослідження чоловіків працюючих, тих, хто суміщає роботу і навчання та студентів.

В результаті до вибірки потрапили 12 працюючих чоловіків, 8 чоловіків, які суміщають роботу і навчання та 2 чоловіків, що лише навчаються. Згідно статистичних даних, це є відповідним тому, яким чином розподілений відсоток тих чоловіків, що мають дітей серед вищезначених соціальних груп.

Середній вік досліджених - 28 років. Найстаршому – 37, наймолодшому – 20 років. Досліджуваних віком від 30 до 37 років - 8, від 25 до 30 років – 4, від 20 до 25 років – 8. (Таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1.

Соціально – демографічні показники досліджуваної групи батьків

№ анкети	вік	(п)рацює (н)авчається	Скільки дітей	Вік найменшої	стать
17	20	пн	1	2,3р	д
15	21	н	1	2р	х
2	23	п	1	2,5р	д
6	23	п	1	1,5р	д
16	23	пн	1	3р	х
18	23	пн	1	2,5р	д
12	24	п	1	2,2р	д
14	24	н	1	2,3р	х
19	26	пн	1	2р	х
9	27	п	1	2,3р	д
20	27	пн	1	1р	х
1	28	п	1	4м	х
4	30	п	2	2р	х
7	31	п	1	2,5м	х
3	34	п	1	3р	х
10	34	п	2	2,5р	д
5	35	пн	1	1,5р	д
13	35	п	2	1,6р	х
8	36	п	2	6м	х
11	37	п	1	1,1р	х

Більшість з батьків (16) мають одну дитину, 4 батьків мають двоє дітей.

Інтерв'ювання ЧБ проводилось за допомогою напівструктурованого бланку – опитувальника з відкритими запитаннями шляхом он-лайн спілкування (4 чоловік), електронного листування (2 чоловік), та безпосереднього інтерв'ювання face to face (12 чоловік) в період з січня по травень 2011 року в зручний для респондентів час. Відповіді респондентів, які були отримані усно, коротко занотувувались до бланку-опитувальника. Надалі вся інформація розшифровувалась .

Як уже зазначалось, до групи експертів були включені учасники І Міжнародної Карпатської школи з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл в Україні, а саме:

1. Володимир Марценюк, координатор проекту Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, керівник українсько-шведського проекту «ОЛЕГ», один із засновників та координатор мережі Тато-шкіл в Україні.
2. Віктор Барчук, тренер Тато-коли в м. Івано-Франківськ, керівник Громадської екологічної організації «Едельвейс».
3. Микола Близнюк, голова ради регіональної благодійної організації «Центр громадських ініціатив».
4. Кулієв Марат, керівник і організатор НГО «Асоціація стійкого розвитку Севастополя «Аура», замісник керівника НГО «Ініціативна група «Севастопольські мами».
5. Василь Ходан – керівник і тренер ГО «ШБК «Станіславський ТАТО», лікар-педіатр, асистент кафедри педіатрії Івано-Франківського національного медичного університету.
6. Руслан Алексіюк, Голова правління Рівненської ГО «ТАТО-КЛУБ РВ», учасник ГО «Західноукраїнський культурно-мистецький центр».
7. Олена Прокіна, керівник НГО «Ініціативна група «Севастопольські мами».

Експертна група для дослідження була підібрана таким чином, аби були висвітлені думки експертів не тільки з організацій, в яких допомога чоловікам, що стали батьками, є основною метою роботи, а й з тих організацій, де цей напрямок є лише частиною загальної мети. Так само, були опитані два експерти, що займаються підготовкою подружжя до відповідального батьківства і лише збираються впроваджувати напрям роботи з чоловіками, що стали батьками. Це необхідно для того, аби з'ясувати можливості отримання соціальної допомоги для чоловіка в різних типах організацій.

Інтерв'ювання було проведене за допомогою напівструктурованого бланку – опитувальника з відкритими запитаннями шляхом безпосереднього інтерв'ювання face to face всіх 7 експертів під час проведення I Міжнародної Карпатської школи з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл в Україні. Відповіді, отримані від експертів усно, коротко занотовувались до бланків та транскрибувались після проведення інтерв'ю.

Окрім зазначених експертів, що відповіли на питання інтерв'ю, корисними були консультації Тетяни Ісаєвої, керівника відділу Обласного гендерного ресурсного центру Харківщини, Марії Пітеляк – директора Косівського районного Центру служб для сім'ї, дітей та молоді Івано-Франківської області.

2.3. Інструменти дослідження

Вище йшлося про те, що відповідно до завдань дослідження та отримання більш повної і надійної інформації були використані методи напівструктурованого інтерв'ю з клієнтами та експертами. Відповідно до методів, для проведення дослідження були розроблені спеціальні інструменти.

1. Для проведення напівструктурованого інтерв'ю з чоловіками, що стали батьками, було розроблено Гайд (Додаток 2), який містить такі тематичні блоки:

- «Розкажіть про свою дитину, Народження дитини». Тут з'ясовувалось ставлення батька до дитини, зміна цього ставлення під час росту й розвитку, особливості проведення часу з дитиною. Визначався вплив народження дитини на стосунки з дружиною, фінансову стабільність, розпорядок сну та відпочинку, що, окрім безпосередньої інформації про ставлення до дитини та ситуації в сім'ї чоловіків може свідчити про їхню здатність адаптуватися до нових умов після народження дитини.

- «Вагітність, Партнерські пологи». В даних тематичних блоках визначалось ставлення чоловіка до своєї дружини/партнерки під час вагітності та пологів, рівень обізнаності та особисте ставлення до партнерських пологів. Така інформація є корисною для з'ясування особистої готовності чоловіка до факту вагітності й пологів та здатності до підтримки дружини в цей час.
- «Роль батька, Материнство та батьківство». За мету в цих блоках питань було поставлено з'ясувати бачення чоловіком своєї ролі, обов'язків та завдань в напрямку виховання дитини, а також тих завдань та обов'язків, які чоловік вбачає жіночими. Питання блоку допомогли визначити загальне бачення батьківських ролей та слугували індикатором навченості, поінформованості та готовності чоловіка до батьківської ролі.
- «Державна підтримка». Блок, був спрямований на з'ясування поінформованості чоловіка-батька щодо можливостей отримання ним або його сім'єю соціальної допомоги, щодо наявності закладів (центрів відповідального батьківства, кризових центрів та ін.). Також питання блоку дали можливість прямо означити ті потреби, які є наразі (обрати з переліку або запропонувати власний варіант).
- «Розкажіть про себе». Демографічний блок, що використовувався для підтвердження належності респондента до досліджуваної групи та можливості розподілу респондентів відповідно до віку, професійної належності, кількості, віку та статі дітей.

2. Для проведення напівструктурованого інтерв'ю з експертами в галузі надання соціальних послуг чоловікам, що стали батьками було створено Гайд інтерв'ю (Додаток 3), з метою вивчення прикладів послуг чоловікам-батькам в Україні та в зарубіжних країнах, з'ясування зручності для отримання

таких послуг чоловіками та результативності впровадження таких послуг в Україні.

Питання демографічного блоку застосовані для з'ясування посади та досвіду експерта та погодження використання цих даних в роботі. Питання щодо організації, в якій працює експерт визначали суть, основні цілі роботи організації, що допомогли визначити відповідність наявних прикладів соціальної допомоги до тих потреб, які визначені чоловіками-батьками.

Також з'ясувалась наявність чи відсутність будь-яких форм перевірки чи контролю за результатами надання послуг соціальної допомоги, джерело фінансування організації, аби визначити вклад держави в надання таких послуг. Визначались найближчі цілі й перспективи розвитку організації, що дало змогу визначити напрямки розвитку послуг соціальної допомоги для чоловіків-батьків в Україні.

Питання про клієнтів організації допомогли з'ясувати особливості отримувачів соціальної допомоги, можливі обмеження для отримання послуг організації та тенденції процесу отримання такої соціальної допомоги щодо віку чи інших демографічних показників. Питання про поширення інформації та рекламу діяльності організації дозволило зробити висновки про доступність послуг організації, можливість дізнатися про такі послуги та отримати їх з боку чоловіків.

Питання про види необхідних послуг для чоловіків, що стали батьками дали змогу визначити, які послуги є необхідні для чоловіків, що стали батьками, з точки зору експертів та порівняти цю думку з думкою самих чоловіків-батьків, зробити висновки.

2.4. Етичні та організаційні проблеми в проведенні дослідження

В ході дослідження для уникнення етичних проблем було дотримано наступних правил: всіх учасників було поінформовано про мету дослідження; респонденти брали участь в дослідженні свідомо і добровільно. Для респондентів ЧБ збережено принцип конфіденційності, тому в дослідженні їх імена не використовуються, а у додатку наведені лише необхідні для дослідження демографічні дані.

Під час проведення дослідження не виникало значних етичних чи організаційних проблем, які б могли вплинути на результати дослідження. Проте з огляду на специфіку досліджуваної теми були певні організаційні труднощі.

Так, пошук респондентів, які б погодились брати участь в дослідженні був досить не простим, особливо серед студентської молоді. Юнаки, що мають дитину в студентські роки, не дуже охочі до розголошування даного факту та, відповідно, погоджувались на проведення інтерв'ю лише повністю переконавшись в конфіденційності дослідження. До організаційних проблем проведення дослідження належить невідповідність графіків виконання дослідження з графіком проведення I Міжнародної Карпатської школи, відвідання якої дало змогу провести інтерв'ювання експертів.

2.5. Концептуалізація понять

В дослідницькій роботі використано такі важливі конструкти, які мають бути пояснені.

Соціально-психологічна допомога – включає поняття соціальної допомоги та психологічної допомоги, надання таких послуг комплексно. Психологічна складова передбачає послуги, спрямовані на емоційну, смислову підтримку особистості в процесі соціального буття, а соціальна складова – вироблення

необхідних практичних, соціальних навичок з метою адаптації особи до нової соціальної ситуації, що мала місце.

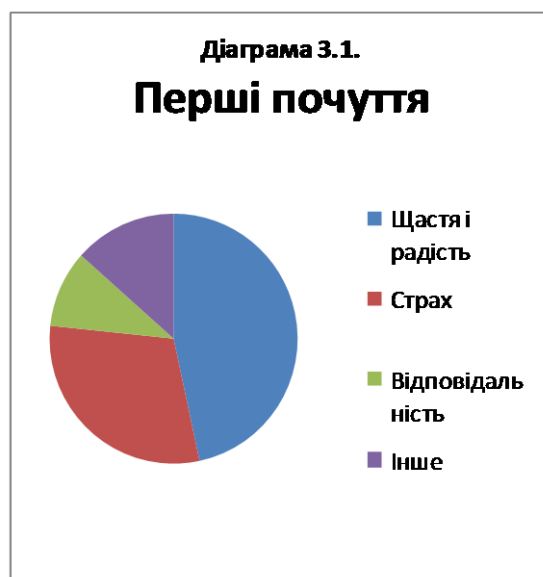
Чоловіки, що стали батьками – представники чоловічої статі, що мають дитину, та, в зв'язку з цим, потребують послуг соціально-психологічної допомоги: психологічних, правових консультацій, набуття практичних навичок по догляду і вихованню за дитиною та з допомоги дружині на всіх етапах вагітності та пологів. Українським відповідником розмовного стилю є «молоді тати», російським – «юные отцы», англійським «men who become fathers».

РОЗДІЛ 3. Аналіз видів соціально-психологічної допомоги у відповідності до потреб чоловіків, що стали батьками

3.1. Аналіз потреб чоловіків, що стали батьками

Відповідно до поставлених завдань та цілей 1 блоку запитань інтерв'ю було проаналізовано відповіді респондентів. На питання *«Що Ви відчували, коли вперше побачили своє дитя?»* Переважна більшість відповіли – щастя і радість.

Водночас про страх і переживання зазначили 10 респондентів: *«Я був трохи наляканий, бо вона була дивного кольору»*, *«Розгубленість, тому що вперше відчув відповідальність...»*, *«Трохи в шоці, а так – нормально»*. 4 респондентів зазначили про відповідальність. Також були такі відповіді: *«полегшення»*, *«відчув – «моє!»*, *«гордість»*, *«надія на майбутнє»*.

На питання *«Чи змінилося ставлення до дитини зараз?»* 7 респондентів відповіли запереченням. Решта зазначили про появу почуття відповідальності, ще більшої любові до дитини: *«Більше усвідомлюю що це моє, рідне. Відповідальність за життя посилилась»*, *«Так вони (почуття) стали більш визначеними, предметними. Для порівняння – це як застосування теоретичних знань на практиці. Все знаєш і розумієш, але з деталями стикаєшся лише в процесі.»* Про *питання часу* двоє респондентів зазначило, що витрачають майже весь вільний час, без вказівки – скільки саме. 9 респондентів вказало, що витрачають часу від 1 до 4 годин на добу для спілкування з дитиною. Переважна більшість вказує на спілкування з дитиною у вечірні години та на вихідних. Один з опитаних зазначив, що навчається і працює в іншому місті, то ж з дитиною проводить час лише на вихідних.

Щодо видів занять, більша половина опитаних (12 чоловік) зазначила основним видом діяльності прогулянки та ігри, 2 не визначили конкретних видів занять («Я з нею живу», «Оленка завжди поруч, що я роблю те й вона»). Троє татусів зазначило про догляд за дитиною: купання, годування, зміна пелюшок, присипляння. Заняття, що сприяють розвитку були згадані 7 респондентами (читаю казки, граємо в розвиваючі ігри, дивимось розвиваючі презентації, фізичні вправи, навчаю, малюємо).

Підсумовуючи даний блок, можна стверджувати, що, закономірно, батьки відчують позитивні емоції при народженні дитини, проте половина з них відчують тривогу, страх, розгубленість, що може свідчити про не готовність сприймати ту дійсність, яка вже є. Це підтверджується тим, що почуття відповідальності, як показало опитування, з'являється не одразу, а лише з часом, так само, як і усвідомлення реальності, «предметності» події народження. Час, який проводять з дитиною батьки – 1 – 4 години на добу, «ввечері й на вихідних» також вказує на те, що чоловіки перш за все бачать свою роль в заробітку ніж у вихованні дитини. Не зважаючи на існуючі тенденції до трансформації традиційних гендерних стереотипів, жоден з 20 опитаних не перебуває у декретній відпустці по догляду за дитиною, хоча це й допускається за законом. Про заняття, якими займаються батьки з дітьми в узагальненому вигляді – прогулянки і розваги – вказала більша половина респондентів, проте так само половина зазначила про предметні заняття з догляду і розвитку дитини.

Щодо думок про вагітність дружини, партнерські пологи та народження дитини були отримані такі результати. 8 опитаних повідомили, що в період вагітності відчували позитивні відчуття: радість, любов, надію, взаєморозуміння (*«Звичайно спокій, відчуття невідомого. Поряд зі мною відбувалося таїнство»*). Про турботу і хвилювання за дружину та дитину вказали в 9 випадках, в той же час про страх, роздратування, стрес вказало 6 респондентів (*«Велику тривогу, і навіть не хотів думати про це. Вона постійно*

нервувала»). Про партнерські пологи відомо 14-ом з опитаних, відповідно 6-ом не відомо про партнерські пологи і вони не мали такого досвіду. З 14 респондентів, що ознайомлені з таким видом пологів, 6 мали досвід і виказали позитивні враження від нього, ще троє зазначили про свою не готовність на момент народження та бажання отримати такий досвід в майбутньому. Один батько (31 рік) зазначив: *«Це відповідальна справа – знаю на власному досвіді. І кожен має вирішити сам – бути присутнім йому чи ні. Та ні в якому разі не спиратись на враження іншої людини. Мої враження – надзвичайно емоційно, позитивно, незабутньо – саме народження. А процес – потрібна витримка, добрий гумор і віра в краще».*

На питання *«Як вплинуло народження дитини на вашу родину?»* – про позитивний вплив вказало 13 респондентів, водночас зазначивши про посилення відповідальності, самоствердження та ін.. Відповіді 7 опитаних носять нейтральний або негативний характер: «стало багато турбот, особливо з другою дитиною», «відбувся перерозподіл обов'язків і повинностей», «стали більш «злі» і серйозні», «Звичайно життя змінилося – стало більше відповідальності, звідси більше проблем», «позитивне – спільна турбота, негативне – зменшення уваги жінки до мене» та ін.

Отже, майже третина опитаних (6) вказало про негативні емоції під час вагітності, стільки ж є непоінформовані про зміст і значення партнерських пологів, ще троє прямо вказують на відсутність досвіду для такого процесу. Так само близько третини (7) опитаних вказує на ускладнення в житті родини після народження дитини. Позитивною тенденцією є те, що близько 2/3 досліджених батьків виявляють поінформованість і готовність до тих змін, що прийшли в родини з народженням малюка.

Про зміну традиційного стилю життя були отримані такі дані. Троє респондентів вказали на те, що їх режим сну та відпочинку не змінився зовсім. Ще 5 зазначило про невеликі корективи в такому розпорядку, проте не вважають це суттєвими змінами. 12 респондентів вважає що їх режим сну та відпочинку змінився: («сплю мало», «в перші 2-3 роки доведеться вставати і няньчитись», «сон повністю залежить від дитини, часто прокидаємось за викликом маленького»). Щодо стосунків у подружжя – 8 вказує на позитивні зміни («В нас з'явився спільний об'єкт любові», «стали ріднішими один одному»), 6 зазначає, що стосунки не змінилися, і ще 6 говорить про негативні зміни («мало спілкуємось, доглядаємо за дитиною вночі й вдень», «побут з'їдає почуття, треба знаходити час аби побути вдвох з дружиною, хоч раз на рік», «спілкування змістилося у сторону інтересів дитини», «стосунки не змінилися, але конфліктів стало більше»). У фінансовому відношенні 5 не відчули жодних змін, 2 вказали на збільшення доходу та 13 зазначили – що доходи істотно зменшилися («Після народження другої дитини, грошей катастрофічно не хватає, та ще й криза», «Дуже змінилось. Почав відкладати щось «для себе», жінці менше дарую, більше дитині»).

На Діаграмах 3.3. – 3.5. унаочнено червоним кольором частку респондентів, що вказали про негативні зміни після народження дитини.

Щодо ідеальних обов'язків батька й матері переважна більшість респондентів (15) вказали на тотожні обов'язки батьків по відношенню до дитини: *«жінка має присипляти, бо чоловік не такий терплячий, а все інше, окрім годування груддю – спільно», «Обов'язки спільні, їх не потрібно поділяти», «в мене нема такого поділу – це спільна справа. Відповідальність несе більшу батько, хоч часу проводить більше мама», «все взаимозаменяемы», «обоє – годувати, доглядати, лікувати, а головне любити і виховувати», «виховання і підтримка – мама і тато». Ще 5 батьків зазначили про деякі відмінності: *«мати – любов і ніжність, батько – любов і мужність», «мати – забезпечувати життєдіяльність дитини, моральне виховання, тато – моральний розвиток і активну життєву позицію», «мама – заспокоїти, приголубити, веселити, забавляти. Тато – навчати бути гарною людиною», «мама має бути більш лояльною, а тато більш суворим – коли треба».**

Щодо відповідності ідеального і реального стану речей більшість респондентів зазначають про успішність запланованих дій, а також, що всі обов'язки намагаються виконувати разом і порівну. Є цікавими до розгляду 2 протилежні відповіді:

1. *«Мій обов'язок – це купання і масаж. На цьому наполягала дружина і я радий, що це роблю, я бачу як син змінюється, росте. Все інше ми виконуємо разом, змінюємо один одного. Для мене нема значення що саме робити – чи погуляти, чи нагодувати, чи памперс змінити – це ж мій син!».*
2. *«Дружина сказала – «іди і виховуй», - от я і виховую.»*

Дуже яскраво унаочнена активна і пасивна позиції батька у процесі виховання. Всі 20 респондентів відмічають, що їм подобається спілкуватись з дитиною і 18 стверджують, що батьки мають робити це порівну. Один респондент вказує, що більше повинен спілкуватися батько з дитиною: *«Мені здається тато, адже біологічно з часу проводить більше мама»,* ще 1 зазначає, що мама більше має спілкуватись з дитиною.

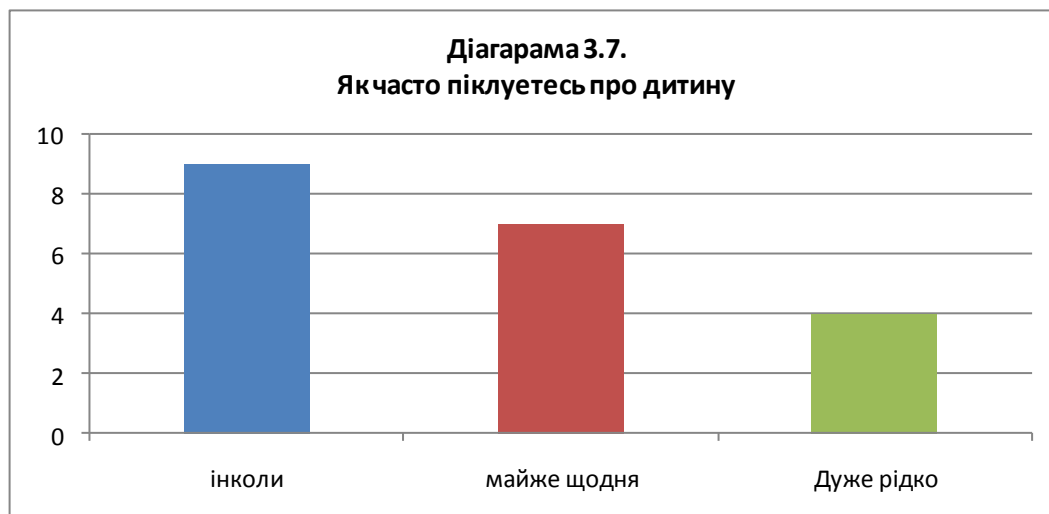
Отже, переважна більшість усвідомлюють основні обов'язки батьків, намагаються разом їх виконувати і стверджують, що в переважній більшості це вдається. Примітно, що жоден з батьків не зазначив залежність батьківських чи материнських обов'язків від статі дитини, що можна пояснити малим віком дитяти або свідомим запереченням традиційного поділу виховання – батько переважно виховує сина, а мати – доньку.

На питання «Що означає гарним батьком?» отримано чимало різноманітних відповідей. Переважно всі зазначали любов, виховання, приділення часу та уваги дитині, 5 наголошували про матеріальне забезпечення як невід'ємну характеристику гарного батька, 3 зазначили про власний позитивний приклад як необхідну складову образу гарного батька. Щодо відповідності особистої поведінки до бажаної, то 8 респондентів зазначили про повний успіх батьківства, 10 вказали, що намагаються відповідати гарним стандартам, навіть якщо це не вдається та ще 2 повідомили про відсутність такого успіху: *«Я не той – кого можна назвати гарним батьком. Бо потрібно терпіння до дітей, коли ти вдома – дитина забирає весь вільний час»*.

Щодо вмінь: годувати, перевдягати, купати дитину – всі 20 респондентів відповіли ствердно. 7 з опитаних роблять це майже щодня, 9 – інколи: «коли дружина скаже», «коли дружина зайнята», «коли дуже треба», ще 4 вказують, що роблять це дуже рідко.

Підсумовуючи, тут варто згадати про види занять, які проводять батьки з дитиною, та порівняти з тим, як часто вони здійснюють елементарні дії піклування про малюка.

На Діаграмах 3.6 і 3.7. червоним кольором позначено дії фізичного піклування (годування, перевдягання, купання), які виконують батьки під час проведення часу з дитиною в цілому (3 відповіді) з поміж інших видів занять, та уточнюючи, як часто вони це роблять, «майже щодня» позначили 7 респондентів. З цих даних помітно, що майже половина батьків сприймає за свій обов'язок спілкування з дитиною, розважання та ігри, залишаючи за дружиною обов'язки фізичного догляду та піклування. Це може бути поясненим особистим вибором або практичною відсутністю досвіду і вміння до виконання таких дій.

Відносно до джерел отримання знань про ті чи інші обов'язки було повідомлене наступне: 10 респондентів вважають, що обов'язки, які полягають у задоволенні потреб дитини, є генетично закладеними і очевидними, 7 дізнаються про це на прикладі своїх батьків, від друзів, дружини та тещі, 3 респондентів вказали на джерела інформації – книги, журнали, сайти, телепрограми, лікарів і ще 2-е зазначили про спеціальні курси, спеціалістів. При тому 13 вказало, що досвідом батьківства вони діляться з друзями, 7 заперечило такий факт: *«Досвідом не ділюсь. Кожні батьки мають виховувати дитину своїм глуздом і не перегинати палку в деяких ситуаціях»*. Важливо, в ситуації коли 10 з 20 респондентів вважають, що батьківські обов'язки закладені генетично, лише 5 з 20 вважають, що почуття батьківства приходить

до подружжя водночас, натомість 15 згодні, що почуття материнства з'являється у матері раніше, ніж у батька: *«Згоден. Мами раніше відчують дитину. Їх спілкування більш раніше і триваліше, ніж у батьків».*

Підсумовуючи, можна твердити, що близько половини респондентів не розглядають батьківські ролі чи обов'язки чимось, чого можна навчатись систематично чи цілеспрямовано.

Питання, чи відомі респонденту організації, що надають підтримку молодим батькам отримали такі відповіді: 14 вказало, що їм не відомі такі організації з яких 1 сказав так: *«Не відомо, але такі мають бути»*, та 1 відповів: *«не знаю, але хотів би дізнатися»*, *«Без поняття. Етим жєна займаєтєся»*; ще 4 вказало, що чули про такі, проте самі не відвідували і 2 респондентів мали досвід відвідання тато-шкіл, про що висловили позитивне враження: *«вдячні за допомогу»*, *«позитивно і безкоштовно»*. Серед респондентів, які не знають про такі організації або ж інформовані та не мали досвіду, ставлення до подібних закладів переважно позитивне: *«Якщо такі є – це дуже добре»*, *«Вони потрібні, бо браки зараз в 18 – 20 років, вони самі діти і без досвіду їм неможливо»*, *«ставлення гарне, якщо безкоштовно»*. Лише одна відповідь є негативною від респондента, який вказав, що йому не відомо про такі організації: *«Вважаю це безцільною тратою часу і коштів»*.

На запитання про те чи потребує молода сім'я підтримки від держави 19 відповіли ствердно і 1 відповідь була такою: *«Нет, не нуждаєтєся. Особєнно в нашєй странє. Сами справимєся»*. З 20 опитаних респондентів 19 зазначили про необхідність матеріальної допомоги; 9 респондентів вказали на потребу в видах такої допомоги: фінансова, житло, гроші на навчання, місця в яслах; 10 вказали що сім'я потребує різноманітної допомоги.

На питання – *Яка підтримка з боку держави допомогла б Вам?* – були надані такі відповіді:

- Фінансова – 19
- Психологічна – 5
- Юридична – 11
- Педагогічна (курси для тат) – 11

- Всі зазначені – 3 респондентів.

Отже, можна говорити про наявність потреб в чоловіків, що стали батьками в юридичній та педагогічній підтримці, також в психологічній в незначній мірі. Враховуючи про низьку поінформованість опитаних також є необхідним консультування молодих тат про місце, де вони б могли отримати допомогу чи відповіді на існуючі питання.

3.2. Види соціальної допомоги для чоловіків, що стали батьками. Аналіз відповідей експертів

В інтерв'юванні взяло участь 7 експертів з яких всі погодились на зазначення їх ім'я в роботі. Експерти до інтерв'ю були відібрані за принципом доступності. Присутність в складі опитаних експертів спеціалістів з допомоги чоловікам, що стали батьками та діячів громадських організацій, що планують відкривати даний напрям для роботи є запланованою з метою всебічного розгляду можливості для соціально-психологічної допомоги чоловікам, що стали батьками в Україні.

3.2.1. Напрямки роботи організацій, що здійснюють соціально-психологічну допомогу чоловікам, або планують її впроваджувати

Важливим є сфера роботи кожного з фахівців та напрямки, якими займається організація.

Володимир Марценюк – координатор мережі Тато-шкіл в Україні та проекту Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Працює в сфері допомоги молодим батькам, чоловікам, що тимчасово потрапили в кризові ситуації та потребують допомоги. Мотивацією до початку діяльності вбачає бажання змін в суспільстві. Переконаний, що імідж батька великої родини заслуговує популяризації та піднесення. Серед напрямків діяльності є допомога у

відкритті, координації роботи Тато-шкіл, відкриття та координація роботи кризових центрів для чоловіків в різних регіонах України. Основними цілями роботи вважає допомогу чоловікам, які того потребують у вихованні та розвитку дітей: консультації, проведення тренінгів, обмін досвідом. Також як важливі цілі роботи розглядає підняття престижу, популяризацію іміджу батька, розвиток громадських організацій, що сприяють відповідальному батьківству.

Віктор Барчук – тренер Тато-школи, керівник громадської організації «Едельвейс» в Івано-Франківську. Щодо напрямів роботи, то пан Барчук зазначає, що таких дуже багато. Переважно – це громадська діяльність, екологічний рух, керування освітніми програмами соціального напрямку Івано-Франківщини. Ціллю своєї діяльності вбачає обізнаність та навченість молодого подружжя, зміцнення традиційної української родини у відповідності до сучасних соціальних вимог.

Микола Близнюк – Голова ради регіональної благодійної організації «Центр громадських ініціатив» м. Косів, Івано-Франківська область. За ціль вважає реалізацію благодійних ініціатив в напрямку розвитку територіальної громади, налагодження постійної співпраці між різними секторами громади.

Василь Ходан – керівник і тренер ГО «ШБК «Станіславський ТАТО», лікар педіатр в м. Івано-Франківську. Вказує, що напрямок його діяльності полягає в навчанні татусів участі в догляді, вихованні й навчанні дітей. За ціль має об'єднання чоловіків з питань навчання, самовдосконалення і розвитку. Розпочав свою діяльність з розуміння, що не вистачає знань серед чоловіків у напрямку догляду, навчання та розвитку батьків щодо ролі батька.

Руслан Алексіюк – Голова правління рівненської ГО «ТАТО – КЛУБ РВ». Напрямок роботи вбачає об'єднання чоловіків середнього та старшого віку для методичної та практичної допомоги у вихованні та догляді за дітьми, згуртування чоловіків та їх сімей у спільному проведенні дозвілля. Основною ціллю бачить досягнення підвищення відсотку чоловіків, що беруть активну

участь у вихованні та розвитку своїх дітей. Пропонує оригінальні ідеї по згуртуванню сім'ї: спільні сімейні походи в ресторани чи розважальні центри з ініціативи та за підтримки організації.

Кулієв Марат – керівник і організатор НГО «Асоціація стійкого розвитку «АУРА» в Севастополі». Напрямами діяльності своєї організації вбачає допомогу багатодітним сім'ям, сім'ям, що потрапили в кризові обставини та дітям, які тимчасово перебувають в інтернатних закладах. Вважає за необхідне в найближчій перспективі відкрити напрямок допомоги чоловікам, що стали батьками та батькам-одинакам в Севастополі.

Олена Прокіна – керівник НГО «Севастопольські мами». Напрямами роботи своєї організації вказує допомогу дітям-сиротам, допомога багатодітним сім'ям, відстоювання інтересів громади. За ціль вважає створення «круговороту добра»(с), активізація громадської роботи серед населення. В найближчому майбутньому планує перейняти досвід з роботи існуючих Тато-шкіл в Україні та ініціювати створення такої серед ініціативних діячів Севастополя. Зазначає, що питання відповідального батьківства є вкрай необхідним для вивчення та поширення не тільки відносно чоловіків, а й жінок.

Зазначені експертами організації, що працюють в мережі Тато-шкіл в Україні основним напрямком своєї діяльності визначають педагогічну, практичну та методичну підтримку чоловіків-батьків. За словами Володимира Марценюка така діяльність полягає в оволодінні конкретними навичками. А саме: поведження під час перебігу пологів (емоційна підтримка, тактильний контакт, різні види релаксаційного масажу), способи нейтралізації чи зменшення болю під час пологів, підготовка необхідних речей до пологового будинку в короткий часовий проміжок, види саморегуляції психологічного стану батька, методи попередження післяродової депресії у дружини, навички практичного догляду за дитиною (купання, перевдягання, годування), виявлення тривожних симптомів у поведінці дитини та варіанти дій в таких ситуаціях, інше. Також заохочується спільне проведення часу батька та дитини

через так звані «Батьківські суботи» - дні, коли учасники групи Тато-школи разом зі своїми дітьми дошкільного та шкільного віку займаються якоюсь спільною діяльністю. Це може бути спільна висадка дерев, футбол, соціальні флеш-моби, конкурси талантів команд, будь-яка діяльність, що спрямована на згуртування тандему батько-дитина. Не рідкою, також, є присутність матері на таких заходах.

3.2.2. Особливості роботи організацій, де надається соціально-психологічна допомога чоловікам, що стали батьками

Серед опитаних експертів є 5 представників організацій, що вже здійснюють активну соціально-психологічну допомогу чоловікам, що стали батьками, та двоє, що вважають за необхідне впровадження таких послуг.

Аналізуючи відповіді експертів, що вже надають послуги чоловікам-батькам, були отримані такі результати:

- Клієнтами таких організацій є переважно чоловіки, що тимчасово потрапили в складні життєві обставини, не схильні до адиктивної поведінки. Також серед клієнтів були зазначені не тільки ті чоловіки, що вже стали батьками, але й ті, що тільки готуються ними стати, дідусі або холостяки, що мають бажання бути готовими до народження і виховання дитини.

- Досвід роботи Тато-шкіл є різним. ГО «Школа батьківських компетенцій «Станіславський ТАТО» - організація, що працює вже близько 4 років. За останній рік в ній отримали послуги Тато-школи 72 чоловіки. Діяльність цієї організації є нетривалою в порівнянні з іншими, що взяли участь в дослідженні. Так ГО «ОЛЕГ» та РОГО «ТАТО-КЛУБ РВ» мають 7 років діяльності. А ГО «Центр громадських ініціатив» м. Косів та «Едельвейс» м. Івано-Франківськ, що починали свою діяльність з допомоги населенню громади, працюють вже більше 10 років.

За словами Володимира Марценюка, координатора мережі Тато-шкіл в Україні, перші експериментальні групи для чоловіків почали формуватися у Вінниці в 2000 році, на регулярній основі перша Тато-школа почала працювати у 2004 році. За цей час мережа Тато-шкіл (12 регіонів України) надала послуги більше ніж трьом тисячам користувачів. За словами експертів:

- Віковий склад користувачів є дуже широким – це від народження (маючи на увазі дітей, з якими іноді батьки приходять на заняття) і до глибокої старості. Переважно, вік клієнтів - 20-35 років, наймолодшим «учнем» Тато-школи, як було повідомлено, став юнак 16 років та найстаршим - дідусь 62 років, що має 7 онуків.

- Створення нових організацій фінансується на даний час Європейським союзом через проект Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Здоров'я дітей, що проживають на територіях, постраждалих від Чорнобиля». Сама діяльність проходить за підтримки спонсорських внесків, підтримки благодійних Фондів України, отримання грантів, за допомоги місцевих гілок влади, особистих внесків засновників та членів організацій.

- Інформація про діяльність цих ГО поширюється через соціальні мережі, чоловічі форуми і сайти, жіночі консультації, місцеву періодику, випуск власних періодичних видань, співпрацю з ЗМІ, інформаційні листи до існуючих громадських організацій, яким ще не відома мережа Тато-шкіл. Варто відзначити, що рекламна політика мережі Тато-шкіл в Україні є зваженою і чітко скоординованою на досягнення визначених цілей. Координатор Тато-шкіл Володимир Марценюк зазначає:

«Ми не шукаємо популярності заради популярності, не соромлячись друкувати свою рекламу чи повідомлення про нашу діяльність в будь-яких виданнях «жовтої преси». Мережа Тато-шкіл пропагує традиційні сімейні цінності в контексті сучасних соціальних умов, тож інформацію про нашу діяльність можна знайти в районних періодичних газетах, всеукраїнських

інформаційних вісниках, але не поруч з повідомленнями про сенсації, скандали чи збочення». До даного стилю популяризації своєї діяльності пан Володимир закликав і тих представників ГО, що лише збираються відкривати Тато-школу на базі своєї організації, аби загальний імідж мережі тримався на належному рівні.

- З питання про учасників Тато-шкіл з числа національних меншин вдалося з'ясувати, що таких не багато, проте вони є. Так в Рівненській ГО проходили навчання євреї, поляки, росіяни, білоруси. До ГО «Аура» м. Севастополя, що тільки збираються впроваджувати напрям допомоги чоловікам, що стали батьками, звертались за допомогою татари, азербайджанці, вірмени. Крім вже згаданих представників національних меншин, в мережі Тато-шкіл отримували навчання грузини, китайці, корейці.

- Обмежень у отриманні послуг Тато-шкіл експерти майже не визначають. Проте тренери Тато-шкіл «Станіславський тато» та РОГО «ТАТО-КЛУБ РВ» вказали, що клієнтами їх організацій є чоловіки, що потребують тимчасової допомоги, мають традиційну сексуальну орієнтацію, не схильні до агресивної, адиктивної чи іншої асоціальної поведінки і, перш за все, мають бажання підвищити особистий рівень компетенції в питаннях батьківства.

- Перевірка ефективності проведеної діяльності проводиться шляхом опитування чи анкетування чоловіків, що пройшли курс навчання в Тато-школі. Як повідомив тренер Тато-школи Віктор Барчук, досить часто зворотній зв'язок про проведену діяльність надходить тоді, коли Тато приходить до організації вдруге, після народження ще однієї дитини, або ж наступний клієнт бере участь у навчанні за рекомендацією товариша, що вже пройшов таке навчання.

Специфікою діяльності мережі Тато-шкіл в Україні є наявність центральної ідеї – популяризація та поширення питань «навченого батьківства» на основі традиційних українських принципів культури та моралі в контексті сучасних соціальних обставин та різноманітних форм втілення такої

ідеї в залежності від місця розташування, специфіки цільової групи та авторського внеску самих організаторів кожної з Тато-шкіл.

У перспективі своєї діяльності організатори і учасники мережі Тато-шкіл вбачають її розвиток до рівня Національної та охоплення навчанням на її базі до 90% чоловіків, що стають батьками в Україні. Також були названі такі перспективні напрями розвитку: створення соціальної Інтернет - мережі чоловіків-батьків та постійно діючих кабінетів консультативної допомоги для чоловіків (психологічної і правової) при діючих місцевих центрах соціальної допомоги, популяризація компетентного батьківства серед громади, налагодження регулярного обміну досвідом новостворених Тато-шкіл в Україні з відповідними організаціями в Швеції.

3.2.3. Послуги для чоловіків, що стали батьками, та їх надання в державному секторі

Узагальнюючи відповіді експертів на питання про те, які ж послуги є найнеобхіднішими для чоловіків, що стали батьками, можна стверджувати, що послуги соціально-психологічної допомоги повинні бути комплексними і систематичними. Про це зазначають всі опитані експерти.

Руслан Алексіюк підкреслює, що однією з головних послуг для чоловіків має бути навчання найнеобхіднішим медичним знанням по догляду за дитиною, а також консультації психологічні та правові. Василь Ходан також виділяє необхідність правових та психологічних консультацій. Микола Близнюк додає, що окремим розділом у послугах правових та психологічних консультацій має бути допомога чоловікові у працевлаштуванні чи пошуку відповідної роботи, яка б збалансовувала прагнення до матеріального забезпечення та до проведення часу з дитиною. Віктор Барчук же наголошує на більшій важливості освітніх послуг.

Серед форм соціально-психологічної допомоги на державному рівні, які б могли допомогти чоловікам, що стали батьками у задоволенні їх потреб, експерти назвали діяльність соціальних служб по роботі з сім'єю та молоддю, урядові програми допомоги молодим сім'ям, консультації соціальних працівників у рамках роботи з кризовими сім'ями або з випадками домашнього насильства. Проте всі опитані експерти одностайно висловили думку, що наразі в державі не існує спеціальних форм соціально-психологічної допомоги для чоловіків загалом та зокрема для чоловіків, що стали батьками.

3.3. Перспективи розвитку в Україні соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

3.3.1. Необхідність розвитку соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

Сім'я є основою для формування, становлення та розвитку особистості, джерелом моральних цінностей та переконань з якими особистість входить в суспільство, зразком до набуття базових моделей гендерної, соціальної, батьківської та інших форм поведінки. Члени сім'ї формують особливий сімейний мікроклімат, що залежить від кожного учасника та впливає на самопочуття та самосвідомість, становлення та розвиток кожного члена сім'ї.

З огляду на особливості історичного розвитку (часи Радянської влади), швидкі темпи технічного розвитку суспільства, важливість інституту сім'ї дещо зменшилась, відповідно поведінкові ролі чоловіка-батька та жінки-матері є рівноцінними лише номінально. В переважній більшості до процесу виховання дитини в сім'ї більш повно залучена мати, а на батька ж покладається роль товариша, строгого керівника, відповідального за матеріальний добробут родини.

Враховуючи випадки, коли батько взагалі не є залученим до процесу виховання дитини, переважну більшість часу не спілкується дитиною, не проживає з дитиною, можна казати про втрату традиційної передачі ролі батька з покоління в покоління. Це є вкрай негативним фактором як для сина – майбутнього батька, так і для доньки – майбутньої дружини, матері. Адже очікування дівчинки щодо власної майбутньої сім'ї, моделі поведінки подружжя, зокрема майбутнього чоловіка, формується, в переважній більшості, з прикладу сім'ї батьківської.

Можливості отримання знань та навичок у галузі компетентного батьківства наразі для жінок представлені більш повно, ніж для чоловіків, хоча й вони потребують уваги та розвитку. Це - послуги численних Інтернет-ресурсів, форумів, соціальних мереж, консультації в пологових відділеннях, приватних центрах свідомого батьківства. Для чоловіків-батьків подібних закладів та джерел інформації значно менше. Переважно, організації, що надають послуги чоловікам, розглядають кризові випадки, особливо в державному секторі. Або ж приватні центри надають консультаційні послуги на платній основі, що не є доступним для більшості користувачів.

Як показали результати дослідження, потреби у наданні соціально-психологічних послуг у чоловіків, що стали батьками є. Це потреба і в оволодінні практичними навичками по догляду за дитиною, і в консультаційній підтримці з психологічної та правової точки зору, і в загальній поінформованості про сучасні тенденції соціальної допомоги, розвитку відповідального батьківства, можливостей отримання певних видів матеріальної допомоги за законом.

За даними літератури та свідченнями експертів в Україні недостатньо закладів, де б чоловіки могли отримати необхідну СП допомогу, а закладів, які б займались підтримкою саме чоловіків в державних службах немає взагалі. Натомість, закладів, що надають консультаційну, соціальну підтримку виключно для жінок є достатньо, і їх діяльність врегульована на законодавчому

рівні. Це свідчить про необхідність розвитку напрямку соціальної допомоги в державному секторі чоловіків загалом та для чоловіків, що стали батьками зокрема, не обмежуючись кризовими випадками, адже відомо, що попередження проблеми завжди дешевше і ефективніше, ніж її виправлення.

3.3.2. Діяльність мережі Тато-шкіл як шлях розвитку соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками

Мережа Тато-шкіл в Україні на сьогодні успішно сприяє задоволенню означених потреб, з якими зустрічаються батьки у зв'язку з народженням дитини. З їх діяльністю можна порівняти діяльність приватних центрів підтримки молодих сімей, проте, згідно вивченої літератури, програма роботи більшості таких центрів сконцентрована переважно на жіночих потребах. До того ж, послуги приватних центрів є платними і не завжди доступними для користувачів, на противагу безкоштовним урокам-тренінгам Тато-шкіл.

В останні роки в Україні є популярними тенденції орієнтації на європейські країни в економічному, культурному та соціальному розвитку. Питання трансформації гендерних стереотипів, прагнення до врівноваження соціального положення чоловіка та жінки в соціальному становищі та в сім'ї активно обговорюється та поширюється.

Все частіше жінки успішно йдуть кар'єрними сходами, досягаючи максимальних результатів. При тому, вони не перестають займати домінуючу роль у вихованні та піклуванні за дітьми, підтримуючи упередження, що це заняття не для чоловіків. Як наслідок, за словами експертів та огляду праць вчених, чоловіки стикаються з дилемою – відповідати традиційним очікуванням: «чоловіки не плачуть і не танцюють» чи пройшовши курси для тат, займатись розвитком і вихованням власних дітей, бути включеним у їх повсякденне життя.

Якщо продовжувати думку про орієнтацію на європейський стиль розвитку, то така орієнтація може бути корисною, якщо орієнтуватись на найкращі практики. Так, досвід роботи Тато-школи українська мережа запозичила зі Швеції [50], де ще 90-х роках минулого століття такі організації почали працювати на постійній основі за підтримки різних гілок влади, сфер освіти та охорони здоров'я, а на сьогодні такі курси проходить 97% чоловіків, у яких народилась дитина.

Твердження про значну відмінність менталітету українців та шведів спростовується успішним досвідом роботи таких центрів в Україні – що діють з 2004 року. Заняття в Тато-школах дають можливість отримати практичні навички по догляду за дитиною, заохочують до спільного проведення часу батьків з дітьми та з родиною. За свідченнями експертів, основною лінією їх розвитку є впровадження ідеї Тато-школи та відкриття подібних організацій на базі дії місцевих громад, що не сприяє широкому інформуванню про таку діяльність та популяризації, проте забезпечує краще розуміння специфіки діяльності такої організації на місцях та довіру клієнтів.

Для досягнення загальносуспільних змін в питаннях підвищення батьківської компетентності, популяризації іміджу батька необхідно, аби розвиток діяльності мережі Тато-шкіл перейшов на державний рівень та впроваджувався на рівні численних закладів, що надають освітні, консультативні чи соціальні послуги.

Наприклад, якщо б ідею Тато-школи модифікувати і впровадити в випускних класах загальноосвітніх шкіл та як оглядові курси як для юнаків, так і для дівчат у вищих навчальних закладах, зберігаючи принцип обміну досвідом та спілкування на рівних, то це б могло допомогти молоді більш реалістично будувати своє уявлення щодо майбутнього шлюбу, народження дитини, і, як наслідок, більш свідомо ставитись до питань запобігання небажаної вагітності. У випадку, коли все ж вагітність матиме місце в житті молодої людини – це не стане для неї шоковою ситуацією, і елементарні знання на рівні практичному,

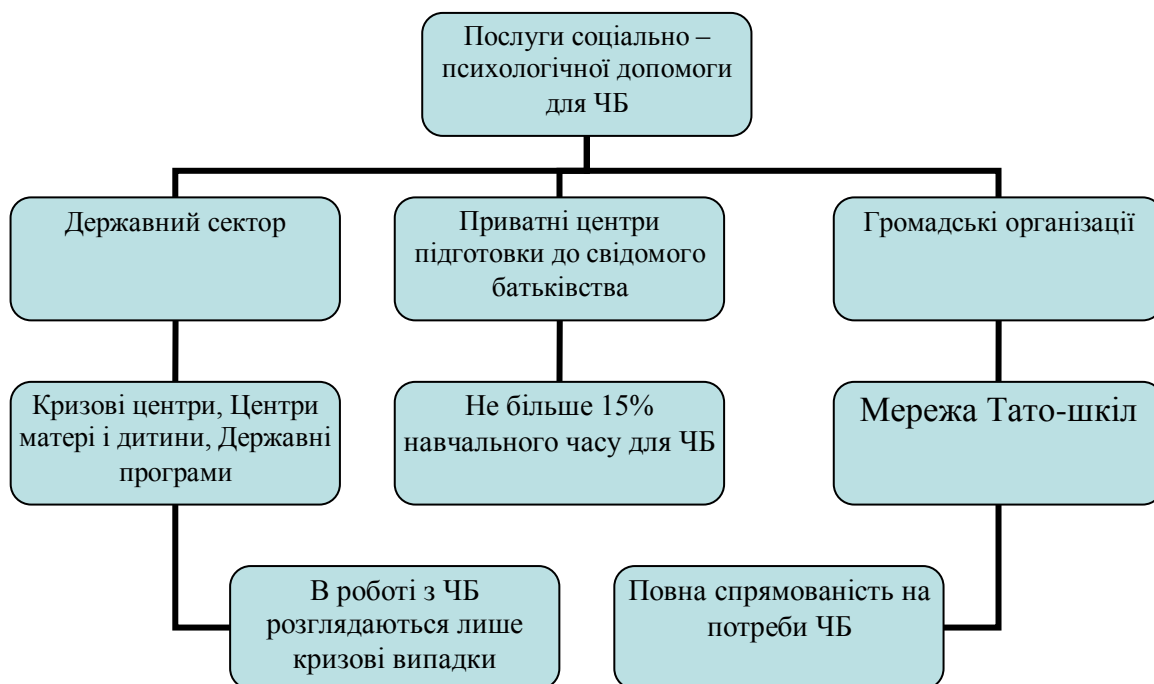
психологічному, правовому допоможуть якнайшвидше адаптуватися до нової ситуації. Такі тенденції могли б сприяти загальному зниженню кількості розлучень, абортів та покращення демографічної ситуації.

Тато-школи для дорослих чоловіків, що вже мають дітей або збираються стати батьком вдруге було б доцільно впроваджувати при громадських організаціях, в місцевих громадах, при батьківських комітетах в загальноосвітніх школах, адаптуючи форми проведення занять до потреб конкретної групи. Таким чином, батьки змогли б оволодівати необхідною інформацією, покращуючи спілкування з дитиною та родиною.

Узагальнення

- Соціально-психологічна допомога в Україні для чоловіків, що стали батьками представлена в незначній мірі приватними центрами допомоги молодим сім'ям та відповідального батьківства, та широким спектром послуг мережі неформальних освітніх центрів Тато-школа в 12 регіонах України. Діяльність Тато-шкіл вже позначилась успішними результатами та перебуває зараз на етапі активного розвитку. В державному секторі, згідно щорічних звітів Міністерства сім'ї молоді та спорту про проведену соціальну роботу та про стан сімей в Україні, з метою покращення стану сім'ї та поширення ідей відповідального батьківства проводиться робота Кризових центрів та Центрів матері і дитини, де увага приділяється лише жінкам. Соціальна підтримка чоловікам надається лише у кризових випадках насилля сім'ї чи адиктивної поведінки. Послуги соціально-психологічної допомоги, що надаються в Україні для ЧБ та організації різних рівнів, що їх надають, можна представити схематично з позначенням спрямованості їх діяльності саме на допомогу чоловікам (Діаграма 3.8.).

Діаграма 3.8.

Послуги соціально-психологічної допомоги для ЧБ

- Соціально – психологічні послуги в зарубіжній практиці для чоловіків, що стали батьками поширені в основному у вигляді спеціалізованих курсів для тат, на яких чоловіки можуть отримати всю необхідну інформацію, консультаційні послуги спеціалістів в галузі психології, права, соціальної роботи. Модель Тато-шкіл, досвід яких перейняли працівники української мережі, започаткований у Швеції, де зараз успішно діє за підтримки різних гілок влади з початку 90х років минулого століття. Так само навчанням чоловіків за моделлю Тато – школи проводять в Молдові, Киргизстані, Казахстані (де впровадили особливу лінію роботи – з парами, що мають дітей та знаходяться на межі розлучення. Зусиллями консультантів, значна кількість сімей відмовляється від розлучення, вберігаючи себе та дітей від травму чого досвіду), Грузії, Литві, Росії, Білорусії. Роботою з навчання чоловіків свідомому батьківству та основам гендерної культури займаються в Іспанії, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, Болгарії. В Сполучених штатах працюють спеціальні курси у формі груп за інтересами, для чоловіків, що мають дитину і хочуть дізнатись

більше з питань свідомого батьківства та практичних навичок по догляду і вихованню за дитиною. Крім того, соціальні працівники одним з напрямів роботи мають консультації саме чоловіків, якщо у останніх виникають будь-які питання. На державному рівні діють також програми підтримки для молодих людей, що поєднують навчання і догляд за дитиною.

- Відповідно до проаналізованих відповідей досліджених чоловіків, що стали батьками, було з'ясовано, що такі чоловіки потребують послуг соціально – психологічної допомоги. Це послуги інформаційного консультування, психологічної та правової підтримки, набуття основних навичок піклування за дитиною, забезпечення її росту та розвитку. Варто відмітити, що третина досліджених ЧБ відзначила необхідність в комплексі таких послуг, а група опитаних експертів одногolosно підтвердила таку думку. З відповідей ЧБ, стало зрозуміло, що загальне поінформування про можливості отримання будь-якої допомоги, у зв'язку з народженням дитини, безкоштовно є вкрай низьким і потребує активних дій для покращення даної ситуації. Також, було з'ясовано, що загальний імідж батька є недостатньо високим, особливо, це стосується батьків – студентів, у яких факт народження дитини асоціюється з програшем, - відповідно такі молоді люди не відчують бажання говорити про це батьківство, а відповідно з впевненістю і радістю піклуватись про дитину, забезпечуючи їй повноцінне виховання та розвиток. В межах дослідження, батьки, особливо ті, що мають другу дитину, відзначали, що робота організацій, які б допомагали батькам шляхом соціально-психологічних послуг є вкрай необхідною наразі, як і поширення інформації про те, де такі організації знаходяться.

Соціально – психологічна допомога потребує активного розвитку та поширення серед населення, досягти цього можна лише в співпраці організацій різних рівнів.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження свідчить про актуальність потреб у чоловіків, що стали батьками в отриманні послуг соціально-психологічної допомоги та про наявність можливостей для надання таких послуг в Україні, проте дві третини опитаних не знають про організації, що надають допомогу молодим батькам, лише одиниці користувались їхніми послугами, хоча майже всі опитані позитивно оцінили факт існування таких закладів, більше половини респондентів потребують юридичної і педагогічної та чверть – психологічної підтримки.

2. Не зважаючи на переважно позитивні емоції, більше третини чоловіків, що стали батьками, відчували тривогу та страх під час вагітності та пологів у їхніх дружин, а половина батьків - хвилювання, страх і розгубленість, коли вперше побачили власну дитину; дві третини батьків знали про партнерські пологи, деякі з них хотіли б мати такий досвід та зазначали про свою неготовність на час пологів, чверть опитаних, що мали досвід партнерських пологів оцінили його позитивно, чверть - не чули про можливість партнерських пологів.

3. Дві третини респондентів не відчули погіршення в особистих стосунках з дружиною, та близько третини не відчули жодних змін у фінансовому становищі, режимі сну і відпочинку; в той же час третина опитаних вказують на збільшення проблем, ускладнення звичайного способу життя після народження дитини: більше половини батьків вказали на обмеження сну та відпочинку, третина – на погіршення стосунків з дружиною, більше половини – на погіршення фінансового становища, що може свідчити про неготовність до батьківства.

4. Про недостатню готовність до батьківства свідчить й те, що не всі опитані батьки залучені до виховання та догляду за дитиною, хоча більше третини респондентів займаються розвитком дитини (малювання, розвиваючі

ігри, фізичні вправи), більше половини проводять час з дітьми в прогулянках та іграх, кілька батьків долучаються до догляду (годування, купання та ін.).

5. Половина опитаних вважає, що знання про батьківські обов'язки приходять природно, або закладені генетично, більше третини респондентів дізнаються про це від батьків та друзів, і лише одиниці - від спеціалістів, з книжок та Інтернет – сайтів, що пов'язано з нерозвиненістю мережі служб для молодих батьків.

6. Соціально-психологічна допомога в Україні для чоловіків, що стали батьками, представлена діяльністю державних, недержавних та приватних організацій, при цьому державний сектор сконцентрований переважно на кризових випадках та на допомозі сім'ям, що потрапили в складні життєві обставини; найбільш повно відповідають потребам молодих батьків послуги мережі Тато-шкіл в Україні, що діють в 12 регіонах країни, надають консультаційну, освітню допомогу (психологічну та правову) та практичні навички з питань підготовки до батьківства і продовжують активно розвиватися за підтримки донорських організацій та обмінюватись досвідом з подібними організаціями в інших країнах; відсутність обмежень для клієнтів Тато-шкіл за соціально-демографічними характеристиками є запорукою доступності послуг.

Орієнтовні рекомендації з розвитку соціально-психологічної допомоги

Розвиток соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками є необхідним для стабільного та успішного розвитку інституту сім'ї та суспільства в цілому. Послуги соціально-психологічної допомоги мають бути систематизовані та надаватися за участі всіх сторін, зацікавлених в розвитку та гармонізації стосунків у сім'ї - осередку та джерела формування успішного соціального розвитку. Такими сторонами можуть бути Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, недержавні громадські організації, благодійні організації, місцеві органи влади, окремі лідери чи ініціативні групи на місцях.

З огляду на це, можна виокремити такі рекомендації.

1. Відділу соціальної роботи Міністерства сім'ї, молоді та спорту доцільно розглянути можливість створення послуг соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками на базі вже існуючих закладів, що надають послуги соціальної допомоги для сімей, на базі кризових центрів чи консультаційних центрів. Розглянути питання необхідності надання послуг чоловікам не лише в кризових випадках, а й в цілях попередження останніх шляхом надання консультацій та необхідних послуг. Розглянути можливість переформування Центрів матері і дитини у Центри сім'ї з напрямками допомоги як матері, так і батьку з вільним доступом до послуг консультування, отримання необхідних навичок за наявності потреб в цьому.

2. Недержавним громадським організаціям, що надають соціальні послуги, розглянути можливість впровадження нового напрямку роботи з надання соціально-психологічної допомоги для чоловіків, що стали батьками за досвідом Тато-шкіл.

3. Місцевим громадам ініціювати створення Тато-шкіл, поширити інформацію про можливість такого створення на базі місцевих соціальних центрів, шкільних закладів, центрів дозвілля та налагодити співпрацю і обмін досвідом з уже існуючими організаціями для отримання допомоги в розвитку.

4. Студентським та молодіжним громадським організаціям розглянути можливість впровадження напрямку роботи Тато-шкіл, адаптуючи існуючу ідею таких освітніх центрів під потреби та інтереси конкретної цільової аудиторії.

Врахування зазначених рекомендацій буде сприяти задоволенню основних потреб чоловіків, що стали батьками, підвищенню рівня відповідального батьківства та обізнаності з питань виховання та розвитку дитини. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню інституту сім'ї, підвищенню батьківської свідомості, зниженню рівня небажаної вагітності, раннього сирітства, кількості абортів, і, як наслідок, поліпшення демографічної ситуації в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексіюк Р. Сучасні чоловіки в сучасному світі [презентація]. / І Міжнародна Карпатська школа з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. – м. Косів. - травень 2011р.
2. Барчук В. Перспективи Тато-Школи [презентація]. / І Міжнародна Карпатська школа з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. – м. Косів. - травень 2011р.
3. Безлюдна В.В. Сім'я в системі соціальних служб: зарубіжний досвід [електронний ресурс] / Збірник наукових праць інституту психології ім.Г.С. Костюка. - Том XII, частина I. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2010_12_1/8-17.pdf
4. Безпалько О.В. Сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності / Соціальна педагогіка: навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури. - 2009. — 209с.
5. Берлингейм Д. Доэдиповы отношения между отцом и ребенком // Журнал практической психологии и психоанализа. - 2002. - № 2.
6. Борисенко Ю.В. Модель взаимосвязи факторов, определяющих специфику отцовства // Семейная психология и семейная терапия. - 2006.- № 2. С. 44—55.
7. Близнюк М. М. Тато – школа [презентація] / Близнюк М.М., Мороз І.Д. / Форум недержавних організацій, які працюють у сфері відповідального батьківства. – К.: Вересень 2009р.
8. Бондаренко А.Ф. Понятийный контент психологической помощи // Журнал практикующего психолога. – 2005. – В. 11.- С. 39-48.
9. Бурейчак Т. Криза маскулінності в теоретичній та емпіричній перспективі// Збірник доповідей Міжнародної науково – практичної

- конференції «Гендерні теорії, гендерні практики: налагоджуючи мости». Упорядн. О.Плахотнік, Л.Гуслянова, Т. Ісаєва. – Х.: Райдер, 2008р.
10. Веретенко Т.Г., Гусак Н.І. Роль мікросередовища у ефективній підготовці юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова: Зб. наук. пр. / Редкол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій та ін. - Вип.1(11). - (Сер. 16).- К.:НПУ, 2004.- С. 237-243.
 - 11.Всеукраїнська мережа Тато-школа Україна [електронний ресурс] / Он-лайнний форум підтримки мережі Тато-шкіл в Україні. – Режим доступу: <http://papa-ua.net/index.html>
 - 12.Григорук А. Основні принципи і засоби української етнопедагогіки та їх використання в родинному вихованні // На відстані слова. – Косів: «Писаний камінь», 2008р.
 - 13.Гендерний розвиток в Україні. Реалії та перспективи /Gender Issues in Ukraine. Challenges and Opportunities. Програма розвитку ООН. – К: «Логос», 2003р.
 - 14.Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві/ Програма розвитку ООН. – К.: «Компанія ВАІТЕ», 2007р.
 - 15.Демографічна ситуація: статистична інформація [електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 - 16.Долинська Л.В. Підготовка молоді до сімейного життя. Соціально - психологічний тренінг: Навчально-методичний посібник/ Долинська Л.В., Демидова Т.А. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002.- 73с.
 - 17.Залучення чоловіків до збереження здоров'я в Україні. Аналітичний звіт / Фонд народонаселення ООН/ Міністерство України у справах сім'ї та молоді і спорту. – К.: 2006р.

- 18.3У «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Верховна Рада України, Закон від 08.05.2005 №2866-IV [електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України, 2005, №52, ст.. 561. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>
- 19.3У «Про охорону дитинства».ст.12 р.ІІІ. Верховна Рада України, Закон від 26.04.2001 №2402-ІІІ [електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України, 2001, №30, ст.. 142. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14>
- 20.3У «Про реабілітацію інвалідів в Україні» ст.1. Верховна Рада України, Закон від 06.10.2005 №2961-IV [електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України, 2006, № 2 – 3 , ст.. 36. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15>
- 21.Івасішина, С. В. Батьківська освіта та сучасні принципи сімейного виховання в США / Івасішина С. В. - С .97-102. - Бібліогр.:/ Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. 4 (57)
- 22.Калмиков Г. Про діяльність сім'ї та школи // Початкова школа. – № 9. 1998. – С. 19–21.
- 23.Ковальчук Л. Внутрішній світ дітей із неповних сімей за спадщиною В.О. Сухомлинського/ Ковальчук Л. , Семенов М. // Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія. – Вип. 5. Т. 2. – 2000. – Івано-Франківськ. С. 98–102.
- 24.Кон И. С. Отцовство как компонент мужской идентичности [Електронний ресурс] // Электронная версия бюллетеня "Население и общество" Центра демографии и экологии человека Института народохозяйственного прогнозирования РАН. – 2006. – № 237—238. – Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2006/0237/analit03.php>.

25. Кон И. С. Ребенок и общество: историко-этнографическая перспектива. – М.: Наука, 1988. – 380 с.
26. Кон І. Чоловіки, які змінюються у мінливому світі// «І» - 2003. – №27.
27. Конституція України ст..51 -52. Верховна Рада України, Закон від 28.06.1996 №254-к/96-ВР [електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України, 1996, №30 , ст..141. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%E2%9F96-%E2%F0>
28. Лавриненко Н.В. Гендерні відносини в родині / Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004.
29. Лазурак А. Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського: аксіологічний ракурс проблеми // Початкова школа. – № 5. – 2004. – С. 3–5.
30. Марченко О. Втрачена модель батька [електронний ресурс]/ Робочі матеріали: Регіональний Форум організацій, що працюють в напрямку батьківства та підтримки сім'ї «Сучасна роль батька в сім'ї та суспільстві». – Х.- 5.06. 2007р.- Режим доступу:
www.toro.org.ua/Working%20materials%20of%20Forum%20participants.doc
31. Мещеркина Е.Ю. Социологическая концептуализация маскулинности // Социс. – 2002. - №11.- с.15-24
32. Некіпелова Ю. Центри батьківства і Тато-школи в Україні / Кваліфікаційна робота на здобуття академічного звання магістра менеджменту організацій (в охороні здоров'я).- Національний університет «Києво – Могилянська Академія».
33. Никитина Л.Е. Социальная работа с семьей: современные подходы // Актуальные проблемы социологии, психологии и социальной работы: Ежегодник. – Барнаул, 1998. Выпуск 2, ч. 2. – С. 277–283.
34. Підготовка сім'ї до народження дитини в Україні: навчальний посібник/ Під.ред. Жилки Н.Я. – К.2006р.

35. Підсумки проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю у 2010 році: інформаційні матеріали [електронний ресурс] / Міністерство сім'ї, молоді та спорту. – Режим доступу:
http://topdownloads.ru/archives/file/ost_SVIT_2010/6072409.htm
36. Пітеляк М. Робота Косівського районного центру для дітей, сім'ї та молоді з розвитку напряму відповідального батьківства та роботи Тато-шкіл. [Доповідь] / I Міжнародна Карпатська школа з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. – м. Косів. - травень 2011.
37. Програмно методичний комплекс по гендерній освіті для чоловіків: порадник бажаним відкрити Тато-школу/ Авт. Колект. Консультанти ТШ м. Кіровоград: . – Кіровоград: «АРТ», 2006.
38. Роль батька в сім'ї та суспільстві: робочі матеріали [електронний ресурс]/ Регіональний форум організацій, що працюють в напрямку батьківства та підтримки сім'ї. – Режим доступу:
www.toro.org.ua/download/library_items/file/124/press%20reliz.doc
39. Репродуктивне та статеве здоров'я чоловіків в Україні: соціологічний аналіз/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Фонд народонаселення ООН, Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді. – К. - 2005.
40. Семез А. Виховання людини у творчості В. Сухомлинського // Початкова школа. – № 7. – 1998. – С. 40–41.
41. Семигіна Т.В. Словник із соціальної політики. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2005.- ст. 178.
42. Соціальна підтримка молоді сім'ї. Збірник інформаційних, теоретичних і методичних матеріалів для працівників соціальних служб. Випуск 1. – К.-Х, 1992. – 174 с.

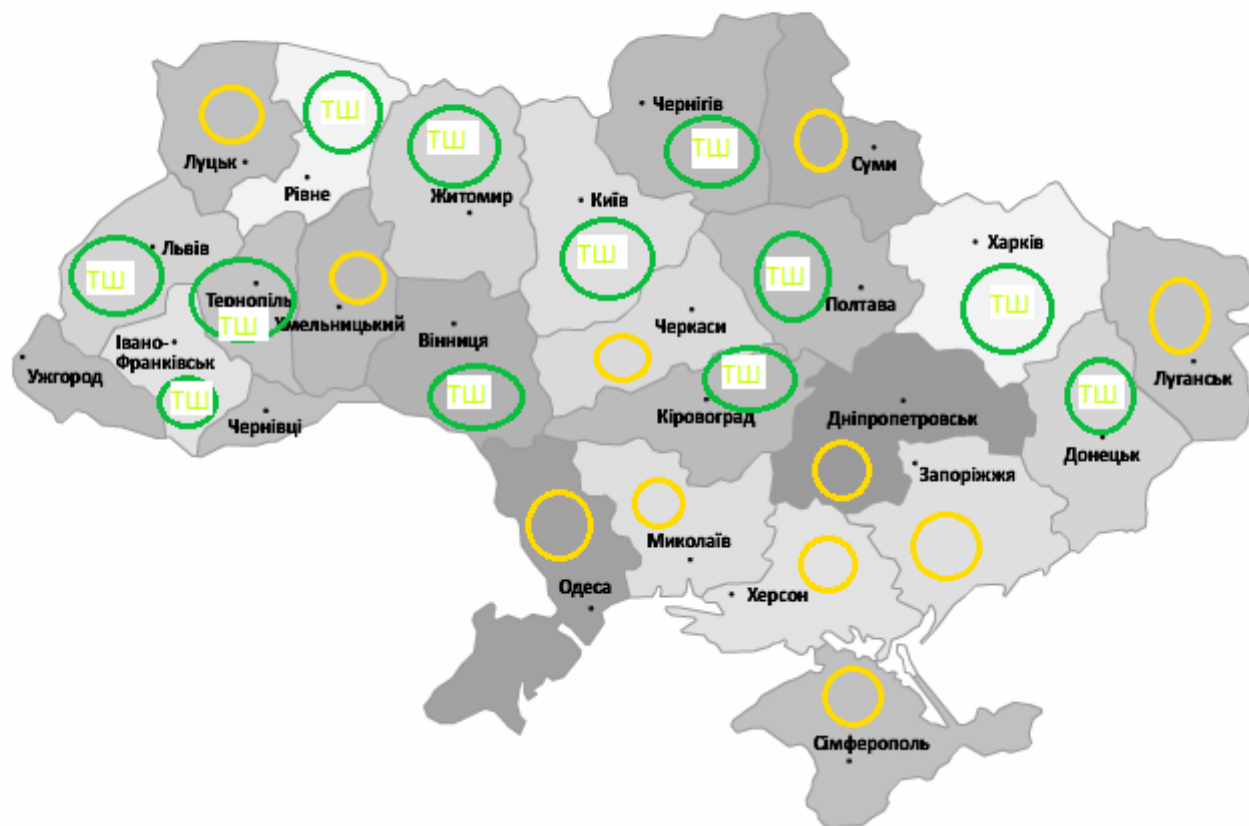
43. Социальная защита семьи и детей: Контактный метод работы с семьей в Швеции / Зарубежный опыт социальной работы. Под ред. Корнюшина Р.В. – М., 1992. – ст. 60.
44. Социальная работа: теория и практика / Под ред. А. Сорвина. – М., 2001.
45. Социальная политика и социальная работа. Гендерный подход / Учебное пособие / Под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой. – Саратов: Саратовский гос. тех. университет, 2003. – 224с.
46. Соціально – психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. В.Г. Захарченко [електронний ресурс] // Український соціум. - 2004. - № 1 (3). - С.14-23. – Режим доступу
<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=51&c=1093>
47. Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики [електронний ресурс] / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. Урядовий портал – Київ, 2010. – Режим доступу:
www.kmu.gov.ua/sport/doccatalog/document?id=128244
48. Статистичний довідник "Україна в цифрах" за 2009 рік / Державний комітет статистики. - К. – 551с.
49. Стрельник О.О. Гендерна рівність та актуальні проблеми чоловіків як клієнтів соціальної роботи/ Олена Олександрівна Стрельник // Теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Випуск 15. – Харків. ХНУ ім.В.Н. Каразіна. – 2009.- ст.340 – 357.
50. Тато – школа: як створити та забезпечити стале функціонування / Методичний посібник: Шерстюк О.М., Марценюк В.А., Мотигін В.В. – Вінниця. - ФОП Данилюк В.Г., 2009.
51. Українсько-Шведський проект «ОЛЕГ»: Співробітництво, Культура, Демократія, Гендер/ За ред.. В.Марценюка. – Вінниця, 2005.

52. Уповноважена освіта / Посібник для тренерів. – К. : Інформаційно – Консультаційний жіночий центр. 1999.
53. Ушакін С. Ведмедики на Півночі (Маскулінність) // Незалежний культурологічний часопис „І”. – 2003. - №27– С.23-38.
54. Фромм. Мужчина и женщина. — М.: АСТ, 1998.
55. Ходан В. Школа батьківської компетенції «Станіславський ТАТО» [Доповідь] // I Міжнародна Карпатська школа з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. - Косів. - травень 2011.
56. Хомишак О. Образ батька крізь призму «батьківської педагогіки» Василя Сухомлинського.// Психолого – педагогічні проблеми сільської школи. – №30. – 2009.
57. Чернова Ж. «Мужская работа»: анализ медиа-презентаций / Гендерные отношения в современной России: Исследования 1990-х годов. Сборник научных статей. – Самара: «Изд-во Самарский университет», 2003. – С. 266-293.
58. Чорбинский С.А. Социальная работа и социальные программы в США. – М., 1994.
59. Щербатюк О. Можливості громади для сімейної гармонії [презентація] // I Міжнародна Карпатська школа з питань компетентного батьківства та функціонування Тато-шкіл. – Косів. - травень 2011.
60. Anderson, Amy. L. Individual and Contextual Influences on delinquency: the role of the single-parent family.// Journal of the Criminal Justice , - November – 2002.
61. James F. Paulson, Sarah Dauber and Jenn A. Leiferman . Individual and Combined Effects of Postpartum Depression in Mothers and Fathers on Parenting Behavior.//Pediatrics 2006, no 118.
62. Mouse, L. de. 1975. "The Independence of Psychohistory". In.: The New Psychohistory (ed. L. de Mause). New York: The Psychohistory Press.

63. [Margaret E. Arcus](#). Handbook of Family Life Education. /The Practice of Family Life Education. University of British Columbia.
64. National Fatherhood Initiative. "Family structure , Father Closeness, and Drug Abuse ." Gaithersburg , MD: National Fatherhood Initiative, 2004.
65. Paris Eileen, Ph. D. and Paris Tom, Ph. D. Parenting for Pregnancy, Birth, and Infancy// www.birth-psychology.com
66. Prenatal and Postpartum Depression in Fathers and Its Association With Maternal Depression A Meta-analysis Corresponding Author: James F. Paulson, PhD, Department of Pediatrics, Eastern Virginia Medical School, E. V. Williams Hall, 855 W Brambleton Ave, Norfolk, VA 23510.
67. Pruett M. Pruett K. Fathers, divorce and their children. //Child Adolescent Psychiatry Clinic. – 1998 Apr.
68. The Early Childhood Curriculum: Inquiry Learning Through Integration/ By [Suzanne Lowell Krogh](#), [Pamela J. Morehouse](#) / McGraw-Hill Education.
69. Women and the American Experience / By [Nancy Woloch](#). / McGraw-Hill Education.

Додаток 1.

Мережа тато-шкіл

Функціонування Тато-шкіл наразі відбувається в таких областях:

- Чернігівська область. «Центр сімейної психології та розвитку» на базі Центральної дитячої поліклініки №1.
- Київська область. НГО «Київський Тато».
- Житомирська область. ЖОГО «ТатКо».
- Рівненська область. РОГО «Тато-клуб РВ».
- Тернопільська область. НГО «Адаптаційний чоловічий центр».
- Львівська область. НГО «Центр «Рівні можливості».
- Івано-Франківська область. НГО «Центр громадських ініціатив», НГО «Школа батьківської компетентності «Станіславський тато».
- Вінницька область. НГО «ОЛЕГ».
- Кіровоградська область. НГО «Добровеличківський чоловічий гендерний центр».
- Полтавська область. НГО «Гендерний центр».
- Харківська область. НГО «Гендерний центр». Донецька область. Донецький регіональний центр охорони материнства і дитинства.

Додаток 2.

Для батьків.

Доброго дня, Шановний Тато!

Мене звати Притиченко Алла, я студентка магістерської програми Києво-Могилянської академії і проводжу дослідження питань батьківства.

Для розвитку сучасної соціальної роботи важливо знати про потреби та проблеми батьків, аби якісно та вчасно їх вирішувати. І саме Ваша думка є дуже важливою для нас.

Інформація, яку ви надасте, буде використана лише в рамках дослідження, без зазначення Вашого Імені та Прізвища.

1. Розкажіть, будь ласка, про себе.

- Скільки Вам років? _____
- Ви навчаєтесь чи працюєте? _____

2. Розкажіть будь ласка про свою дитину.

- Скільки дітей Ви маєте? _____
- Скільки років найменшій? Як її ім'я? _____
- Що Ви відчули, коли вперше побачили своє дитя? _____
- _____
- _____
- Чи змінилося Ваше ставлення до дитини зараз, як саме? _____
- _____
- Скільки часу Ви проводите з дитиною? _____
- _____
- Яким чином Ви проводите час з дитиною? _____
- _____

3. Згадайте період вагітності дружини.

- Що Ви відчували тоді? _____
- _____

4. Партнерські пологи.

- Що Вам відомо про партнерські пологи? _____
- Ви мали такий досвід? _____
- Якщо так, то які Ваші враження? _____
- _____
- _____

5. Народження дитини.

- Як вплинуло на Вас та Вашу родину народження дитини? _____
- _____
- _____
- Чи змінився Ваш режим сну та відпочинку? Як саме? _____
- _____
- Чи змінилися Ваші стосунки з дружиною? Як саме? _____
- _____
- Чи змінилось Ваше фінансове становище? Як саме? _____
- _____
- _____

6. Роль батька.

- Що, на Вашу думку, означає бути гарним батьком? _____
- _____
- _____

- Як це виходить у Вас? _____
- Ви вмієте купати, перевдягати, годувати дитину? _____
- Як часто Ви це робите? _____
- Звідки ви дізнались/дізнаєтесь про ті чи інші батьківські обов'язки? _____
- Чи ділитесь Ви досвідом з друзями, які так само мають дітей? _____
- Чого найчастіше бракує молодому татові, аби бути гарним батьком? _____

7. *Материнство і батьківство.*

- Ви згодні з твердженням, що почуття материнства до жінок приходять раніше, ніж почуття батьківства до чоловіків? _____
- Якими є обов'язки матері по відношенню до дитини? _____
- Якими є обов'язки батька по відношенню до дитини? _____
- Яким чином це є у Вашій родині? _____
- Вам подобається спілкуватися з дитиною? _____
- Хто це має робити частіше – мама чи тато? _____

8. *Державна підтримка*

- Чи відомі Вам організації, що надають соціальну підтримку молодим батькам? _____
- Які саме? Ваше ставлення до них? _____
- Чи потребує молода сім'я підтримки з боку держави? _____
- Яка підтримка з боку держави допомогла б Вам?
 - Фінансова _____
 - Психологічна _____
 - Юридична _____
 - Педагогічна (курси молодих татусів) _____
 - Ваш варіант _____

9. Вкажіть, будь ласка, Ваше Ім'я По батькові та контактний номер телефону, або е-мейл.
(Ці дані будуть використані виключно для звітності і не будуть передаватися третім особам).

Додаток 3.

Доброго дня, Шановний пане Експерт!

Мене звати Притиченко Алла, я студентка НаУКМА, наразі пишу дипломну роботу на отримання звання магістра «Соціальна допомога чоловікам, що стали батьками».

За мету своєї роботи я ставлю вивчення будь – яких видів соціальної допомоги, що нині надаються в нашій державі для молодих батьків, а саме чоловіків, що стали батьками.

Тож Ваша думка, є надзвичайно важливою і корисною.

1. Вкажіть, будь ласка ваше Ім'я та посаду, (контактний е – мейл).

Чи погоджуєтесь, аби Ваше Ім'я було зазначене в роботі (Так/Ні) _____

2. В якій організації Ви працюєте? _____

3. Як давно існує Ваша організація? _____

4. Що послугувало причиною виникнення такої організації? _____

5. В чому полягає робота закладу? _____

6. Які основні цілі роботи? _____

7. Хто є клієнтами Вашої організації? _____

8. Як багато (отримувачів) вже скористалося послугами закладу? _____

9. Яким чином проходить фінансування діяльності організації? _____

10. Чи долучається держава до фінансування організації? _____

11. Як можна дізнатися про послуги Вашої організації та прийти на навчання? _____

12. Як Ви рекламуєте свою діяльність? _____

13. Чи існують якісь обмеження серед бажаючих для отримання послуг? _____

14. Який віковий склад Ваших клієнтів? _____

15. Чи є клієнти з кризових сімей? _____

16. Чи є представники національних меншин? _____

17. Чи проводиться якимось чином перевірка ефективності курсів серед отримувачів послуг? _____

18. Чи існують приклади соціальної допомоги для чоловіків, що стали батьками на державному рівні? Якщо так, то які саме? _____

19. На вашу думку, які види соціальних послуг є найнеобхіднішими для чоловіків, що стали батьками? (фінансові, юридичні, психологічні, консультаційні, інші?) _____

20. Які найближчі цілі, перспективи розвитку є наразі в організації? _____

З найкращими побажаннями Вашій діяльності, щиро вдячна за надані відповіді!